

TARTU RIIGLIK ÜLIKOO
NSVLINDU AJALOO KATEEDER

EHALA REBANE

**EESTI PROGRESSIIVSETE
KIRJANIKE VÕITLUS FAŠIS-
MI VASTU 30. AASTATE
TEISEL POOLEL**

DIPLOMITÖÖ

JUHENDAJA: J. RAID

*Jrui NSU lüdu ajal. kat.
rav. nr. 1748*

TARTU 1963

Sissejuhatus

Ülemaailmne majanduskriis aastail 1929 - 1933 sügistas kogu kapitalistliku süsteemi alused ja andis raske löögi ka imperialistlikest suurriikidest rõltuva kodanliku Eesti majandusele, andes end teravalt tunda nii põllumajanduses kui ka tööstuses. Majanduskriis näitas kapitalistliku korra ummikut ja aitas kaasa töötavate hulga revolutsioonivõimideks. Samal ajal piirdis kodanlus riikides, eriti aga Saksamaal, kriisiraskeni ületada ja revolutsioonilise liikumise tõusu lemmatada demokraatlike vabaduste likvideerimise ja fašistliku režiimi kehtestamise tul - usmärkega.

hoida ja säilitada kapitalistlikku süsteemi
 kõigi võimalike vahenditega. Ka Eesti ko-
 domlus võttis neil aastail kindla kursi fasis-
 mile, mille kehtestamisel konservatiivsed oma-
 rahel kann kodumliku rühmitust: enamust
 kann kodumikke parteiid esindav Pätsi-lai-
 doneri rühm ja mu. vapsid („Eesti Vabadus-
 säjalaste liit“). Mängijuseid põhimõttelisi
 vastuvõttid nende rühmituste vahel ei ol-
 nud. „Omavahel erinevad nad peamiselt vä-
 lipoliitilise orientatsiooni poolest (Pätsi-lai-
 doneri rühm teatas valgu rohkem Inglise
 imperialismile, kann vapsid alid otsuses ühen-
 duses sassa fasisidega) ja mõningates fa-
 sismi teostamise meetodite küsimuses.“² Nõit-
 luses kahe rühmituse vahel väetis Pätsi-lai-
 doneri gruppings, kus „demokraatia kaitsmise“
 demagoogilise iildi all kehtestas 12. märtsil
 1934. aastal Eesti fasisitliku režiimi. Algas
 nunnkodumuse avaliku terroristliku dicta-
 tuuri periood. „Nalitsus anns kõigi isikuvõrd-
 like ja poliitilise arv välgede fasiserimise.
 Nõimud andsid välja üha uusi määrusi,
 milledega järgist püüati kodumikke demo-
 kraatiline vabadus (ühinemis- ja koosoleute-

² Eesti ajal, Tallinn 1962, lk. 216

valadus, sõna- ja trüki valadus, riik- ja kodumurtumatus jne.) Eesti karmult kitsendati väike, mis oli kuidagi ühenduses täielikkusega.¹²

Sõnas fasisitlikku diktatuuri kehtestamisega algas ühe raskem periood Eesti, mis enamat tunda andis nii majanduses kui ka kultuuriluses, sealhulgas ka kirjanduses. Fasisitlikku diktatuuri perioodil võttis kodanuse taristusele rea uusi, täiendavaid alivõtteid progressiivse kirjanduse ja ajakirjanduse vastu. Peale karmi tsensuuri, mis seati riiki, tähtsaks kohale tõusis kodanuse demagogiline propaganda, samuti ka uut moodi korraldatud premerinnamisteen — ms. riigivanema, hiljem presidendi auhind, millega püüti populariseerida kirjandust, mis tõusis kodanuse huvi. Riigiväim püüdis kirjandust täielikult rakendada fasisitlik ja Nõukogude liidu vastu poliitika teemistusse.

Pärast fasisitlikku diktatuuri kehtestamist 1934. aastal kodanuse ei julgenud veel avalikku terrorismitlikku režiimi kehtestada, kartes paljastada oma olemust rahva silmis. Selliga on ka silutata tera-

¹² Eesti NSV ajalugu, II väljaanne, toimetanud G. Naan, Tallinn 1957, lk. 479

vast fasisi vastaste luublitsogude, A. All
 „Karnid mit mid“ ja J. Barbarnuse. Tulipund
 ilmumine 1934. aastal. Kuid nähes, et demo-
 kraatia sild all pole tervet ohjeldamine
 enam võimalik, hakkas kodanlus järjest enam
 kalduma terroristliku diktatuuri, fasisi
 tule. Alates 1935. aastast Pätri-lasdoneri kuu
 enam ei varjandud oma fasisitliku olemust.
 1935. aasta algul kehteti ära kõik poliitilised
 partiid. Nende asemel asutati samal aas-
 tal ametlik fasisitlik partei „Isamaarühk“.
 Inimene muutus karmimaks. Kodanlus hau-
 kas kirjandust kui ideoloogilist relva järjest
 rohkem oma hoides ära kasutama. Rügiva-
 nema, Eesti panga jt. rahalised preemiad
 isikult peelt ning avalikud nõudmised rah-
 vasteviklikult, vihitava kirjanduse loomi-
 seis teiselt peelt viisid mitmeid kirjanduse
 diktatuuri võimuse.²

1935. aastal kehtestati siseministri
 poolt mündraäärus, mille kohaselt politsei
 või konfiskeerida iga trükite, kus või kand-
 seltsi avaldus rahulolematu fasisitliku dia-
 ktatuuri või selle nimaste mhtes. Selles du-
 korras paljud kirjanduse lüüsid üle fasisit-

² Looming 1954, nr. 3, lk. 473

liku kodanluse tunnistuse, hakkaid enne loomingu
 gus ilistama kodanliku vabariiki, kaitsma kodan-
 luse huve ja siinseid ning sarjama neid riigik-
 se, kus kaitsend rahva huve ja vabariigi enna-
 teostes võimalikult fašistlikku silduonda. Hu-
 tiannud kodanluse tunnusid A. Kivikas, A.
 Mäe, H. Niinapuu, L. P. Lindberg jt.

Elukord halvenes selgi 1938 aastal, mil
 kehtestati uus põhiseadus, mis viis lõpule fašist-
 liku riigivõimude kujundamise Eesti. Liikidesi ko-
 danliku demokraatia viimased jäänuud. „Diktaa-
 tor Pätsi dekretidena antud seaduste abil koo-
 tati lõplikult sise-, keskkonnate ja ühiskondliku
 kodus. Kujundus anti täielikult fašistlikku
 propagandataltuse ning poliitilise muudatuse alla,
 mis hõlmas ennabotuste vabaduskoodele äigused
 viidi malle.“¹

Kirjanduse elukord fašistlikku diktatuuri
 perioodil iseloomustab ilmekalt A. K. K. „Kirjand-
 use elukord üldse ei ole üldse kiiduväärne. Eriti vää-
 matuse muutus elukord pärast vapside rahva-
 ligutarnist ja pärast Pätsi ning Laidoneri vää-
 rusearvamist. Kõrd, mis mis mausma pandi-
 selle võra embleemiks oli Eemalru poliitilise kum-
 miini ristamis kaitseliidu püstitähega.

¹ Eesti NSV ajalugu, lk. 488

... Ajuti rippus etse meelike- ahvustus peale, sest päris ei võinud üldse elvat selle poliitriigi peinojaliku murve alt. Fasistlike, spekulatiiv ihisuseid oli niigi lagunemas, aga poliitiline režiim, mis oli välistelt pööratud paraadidele ja fassaadidele, aitas mostumisi- ja mädanemisprotsessidele kaasa.¹

Naatamata repressioonidel, mis Eestis sisse siat, ei ennestunud nõudlusel kogu korjandust rakendada oma natsionalistide esmärkide tunistuse. Ise korjanud, nende hulgas ka J. Barbarns, H. Alle, M. Semper, M. Siitiste, E. Hiir, A. Antsen, E. Tammlaan jt. enna loomingu paljastand halvustamatult fasismi, näitand rahva der ja autorid üles võitlema parema tulemuse eest.

Käesoleva töö esmärgiks on anda ülevaade Eesti progressivsete korjanike loominguist ja tugevusest aastail 1934 - 1940, näidata, kuidas noorurid korjanud fasismi sullestamiseks, mida tõi fasisim meie maale ja rahvale. Ja Eesti progressivse korjanikuks loomingu kaand ülesmuutada fasisitide poolt laht. pääritud üldu, nende inloomu ja demust ning rahva võitlust selle inimvaelmlike režiimivastu.

¹ H. Alle, Valitud tööd, Tallinn 1954, lk. 320

Töö on jagatud kolme ossa. I on käsitlitud rahva- ja fašistliku režiimi tingimustes, kodanluse olemust ja olukorda, mis valitses Eestis aastail 1934 - 1940. II osas on käsitlitud fašistide poolt lahipeästatud riidu, nende usmaku ja raskusi, mida teeb rida kaasa maale ning rahvale. III osas on näidatud tööliste ümberkasvatamist diktatuurivõimuv tingimustes, nende klassiteaduse tõusu ja võitluse asumist une, enespluaturismist vaba isiksuseks.

Töö kirjutanisid on kasutatud Eesti NSV TA Kruuzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi fondi, „Eesti NSV ajalugu“, II v. a., Tallinn 1957, ajakirjade „Looming“ ja „Vara“ materjale, H. Siiniskeri monograafiat „A. H. Tammsaare“, R. Parve „August Alle. Koostööd ja tegevust“, H. Pübu „Johannes Vares-Barbann“ ning teise käsitlitud kirjamine August Alle, Aleksander Antsoni, Johannes Barbaruse, August Jakobsoni, Erni Kiire, Johannes Lempi, Juhan Liiste ja A. H. Tammsaare loomingut-^{tooseid}.

Töörõhva olukorra kujutamine
võimuloleva kodanluse fasisitliku olemuse
paljastamine Eesti kirjanduses

Pärast 1934. aasta riigipöört asund
valitsuvad ringkonnad Eesti teatama äär-
mielt reaxtsionilist, rahvarastast jaant. Ho-
dandus, kes oli huvitatud massimaalsetest ka-
nnitust, võttis niind otseselt kurri fasisitlikule
Saksamaale, püüdes pälvida viimase rahulolu
ja teetust. Sama „abiga“ hakati laiendama Es-
ti tööstusharuid. Eesti töötajailt maksudena
ja muul tul väljapremitud raha rakendati
hitlerlikku Saksamaa rejaatlevalmistuste tu-
mistusse, Eesti majanduslik rõltervus Saksaa mo-
nopolistlikust kapitalist ja hitlerlikust valitsu-
sist kasvas.² Rahvas, kes oli kannud kriisi-
raskusi, - tema olukord fasisitliku diktatuuri
aastail ei paranenud. Majanduslikule raskus-

² Eesti NSV ajalugu, II väljanne, teimetaand lk. 5.
G. Noan, Tallinn 1957, lk.

pub. ole

tele lisandusid veel ka poliitilised repressioonid.

Selles olukorras üsti progressiivne kirjandus pidand oma kohustuseks kujutada rahva olukorda, anda pilt tema viletsusest, kannatustest, maskestest, näidata selle põhjust - kodanliku inimkonda, anda objektive hinnang kodanlikele, tema olemusele ning õhutada rahvoolumatust kehtiva režiimi vastu.

Juba 1933. aastal, kui Hitleri võimuletulek Saksamaal muutis fasismiolukorras ka Eesti jaoks, püüdis arst, aktiivne inimõnnetajane ja hoolitaja J. Barbarus organiseerida kirjanike kollektiivset väljastumist fasismi vastu. 1933. aasta mais kirjamine liidu keskkomitee esitas ta deklaratsiooni, kus nõudis, et Eesti Kirjanike Liit kultuuri nimel saksafasismi vastu välja astuks.¹ Samal aastal avaldas J. Barbarus koos kirjamine Ed. Vilde ja J. Lemperiga brošüüri: "Vastutustunne ajal", milles selgitati fasismi olemust ja kutsuti kõiki ansaid inimesi võitlusele "reaalsiooni ristisambliku vastu."² Samuti rääkis J. Barbarus koos J. Lemperiga ja Ed. Vildega ankeedi, kus tuli ära tuua oma militsimine fasismi, praeguse seisuga kirjaminele. Kirgi enamus kir-

¹ Looming 1955, nr. 5, lk. 601

² Saksamaal

nikest jäi suured pasnivõrs ega vastanud an-
nudele, ilmus pärast 12. märtsi ringipööret 94-
da lundetu, jutustusi, kus astute teravalt välja
fasismi ja kodanliku inimeskonna vastu.

Nii ilmus 1934. aastal kirjandis A. Alle
lundetuskegu „Karmid riitimid“, J. Barbaruse
lundetuskegu „Tulipunkid“, H. Jakobsoni jutus-
tund „Sõnkalite võitlus“ ja „Vennad Sakkeu-
nd“ ning A. H. Tammsaare romaani „Elu ja
armastus.“ Nende teoste ilmumine tähistas,
et paremisi Eesti kirjandist saab kindlalt
rahva huvi tekituses.

Tähtsal kohal nendes teostes on töötav
inimene, tema rõõmutu elu kujustamine.
Tööinimene on raske ja varu, näitab A.
Alle oma lundetuses „Agu“. Rõõmust on so-
dalanlikus inimeskonnas ilma jäetud ka lapsed:

„Vasus - see on murimise pähe,
kõhuldagu sest mis tahes!“

Alateitlus vahib mõist

lastel, kes ninn teavad tünn

silme ümber inimesjad viirud.²

Nausent ja viletsust, mis saab kodanli-
kus inimeskonnas osaks ka lastele, kujustab kirja-
nik A. Jakobson jutustustes „Kangelane“ ja

¹ A. Alle, Valitud teid, lk. 145

„uus paljudest“.

Jutustuses „Kangilane“ nähe lapse ema Anna Katriin on kaotanud oma usha vab-
 rikusega saada endale enam usagil tööd
 teha. Peagi pole tal enam oma lastele midagi
 müa anda ja välja tagajärjel paistavad
 ära nende need. Anna Katriin pöördub ab-
 palviga linna hoolekandevastutuse poole, saab
 aga vitava vastuse. Kui ta palub, et hoolekan-
 devastutus võtaks vähemalt tema lapsed
 oma järelevalve alla, kuna ta ise ei mu-
 da enam nende nälgimist pealt vaadata,
 vastatakse talle: „Nad pole si omi säs-
 rased, mille püüdnud teha. Nad pole si,
 ühesinaga, vaeslapsed.“¹ Mõelkitten viidud
 Anna Katriin uputas enda, et päästa
 oma lapsed.

Jutustuses „uus paljudest“ 9-aastane
 tütarlaps Marie on nimetatud pärast epin-
 quid keelid sul teile minema, et endale de-
 tervahendeid teha. Ta hakkab ajalehti müü-
 ma. Pika ja raske tööpäev kurnavad tema
 tervise, Marie saab tiinuse ja sureb.

Jutustustes „uus paljudest“ ja „Kan-
 gilane“ viidatakse A. Jakobsoni kodanlikus

¹ A. Jakobson, Sadam endu taga, Tallinn 1945, lk. 191

ihiskonda, kus aset liivarad sellised enesesse-
mid, et alarabid lapsed peavad teitama,
samal ajal aga täiskasvanutele ei lüdu teid.

Kodanlikes ihiskonnas valitsevat käig-
lust püütakse ka H. Hattson oma fasisiir-
tastes epigrammides. Meie ihiskonnas on
igapäevane, harilik ja täiesti loomulik, ittle
kirjanik epigrammi. Täiesti loomulik, et
„nädalate laste teitmine
vareb raha ei ole.

Rikas samal ajal ülihämmuses põletab
Luhandete heataaride saagi.²

Ja loomulik on ka see, et kes tahavad
selles ihiskonnas „hästi“ elada, need peavad
varastama, valitama, petma, röövima. Ihi-
kend ise unustab peale selle lubadusi,
unustab inimesed ringjooks. Türiklast-
kodanlast, kes oma lähimete rahaga on mu-
gara du loomad, näitab H. Hattson huk-
ka epigrammi „Tunnused“:

„Tal kahes liinas neli maja
ja viiendat nii hädasti on vaja.
Tav pole väimne paljer keelis,
kes ütles, et Tav lähimest ial keelis.“²

Näitlust unandi pärast ja selle saa-

¹ Narani 1938, nr. 10, lk. 1274

² Narani 1938, nr. 4, lk. 479

saarutamine tud kapitalistlikus iseloomu-
 nas kujutab A. Janssen oma jutustustes
 „Maaromania Saxeus” ja „Saxualite vait-
 lus”, mis ilmusid 1935. aastal. Nastupi-
 diselt kodumuse propagandale, mis ilis-
 tas maamondlike mütumid, väitab miija-
 nik uendes jutustustes, kuidas egoistlikud
 viivad ja vaitlus emandi pärast viivad
 mitmesuguste kuritegudele.

Jutustuses „Maaromania Saxeus” ju-
 tustab miijaniin, kuidas vend tapab venna,
 kartes, et viimane pretendeerib tema va-
 randusele. Anton Saxeus desertuub so-
 japäest ning annab lõuna venna Otti Saxe-
 use juurde. Anton lerdab venna ta-
 lus saata mõnda aja vnni sõja lõpuni
 ning siis hakata teid tegema ning au-
 sut du lõuna. Ott aga näeb Antonis
 viimust, kes tahab saada peelt tema
 talust, kuigi viimane on sellest kindlalt
 ära olnud. Suremõtted talu saature
 pärast piinavad Otti pidevalt. Ta nimu-
 tab Antonit Saxeus ja miias ning ütleb
 oma naisile, kes ommeti pole huvitatud
 miijennar talu ilmnisest: „Parema

mulega pistam ma hooatule tule näastan-
 u ja rõtun ning lagastan ära ved viim-
 ugi pölluapriku, kui et midagi mis tükil-
 dama hakkau.² Oti lahkuse maniku
 uug on uger niivõrd tugev, et ta on nõis
 ennem lekkema talust, kui poolt sellist
 vennale loovutama. Kiirus ja kahtlused
 vaevand Oti uui, uui ta viimane uenu
 tappis. Alles mis ta tundis end rahuli-
 uua — tema vaevandude ei pretendu-
 und eram uugi.

Jutusture „Tavalite vaitlus“ peate-
 gelane Kält Jürgens on palgi aastaid
 rajas elund, kal mõistet tapmisega uu-
 tunnud kalgius ja uilmanus. Tulund tagai-
 räjart, pole ta eram huvitatud ausart
 elust ja tiist, sest uida on talle eputa-
 mid kuiladilist elu. Kält Jürgens uu-
 tab oma omuaja, et saada endale viimane
 uuder ja vaevandust.

Oma jutustustes H. Jakobson uui-
 tab hukka inimeste uisjaliku demure ja
 väitab, et alles metristumises on miide
 uodantik uihisand, mis propageritause ja
 ilustatuse vaevandust, mis tegelikult

² H. Jakobson, Sadam udu taga, le. 239

aga siinistab raam ja kiritegerust isegi veige li-
hemate inimuste vahel.

Kodanlikku ihisonda kritiseerib H. Jo-
hansen ka romaanis „Vana Kaardivägi.” Siin
ta võtab raatluse alla üliõpilaste elu. Kirja-
nu oma romaanis mõitab hukka bürookra-
teid, jooninguid, korrektoorse, mis kodanli-
kus Eestis ei levinud osa üliõpilaskoona, mis
vana kaardiväe hulgas. Romaani peatagi-
lane, üliõpilane Joel Nuges on juba üheksa
aastat õppinud üliõpilas, kuid pole si kuu-
rust kaugeemale jõudnud. Õppimise on asen-
dunud ta peamiselt jooninguatega, mis sa-
li kestarad isegi nädalaid ja mida ta oma
näprudega, vanade kaardiväelastega korral-
dab mis kodumaa saadud, mis ka laenuatud ra-
hudega. Joeli võlad võtavad lõpuks juba vii-
mguse murese, et ühis ühisel võlausalda-
jad sulduvad talle edaspidi laenu and-
mast. Nohite-vahel, sabanenud alkoholi mi-
mast, mõitab Joel hukka oma eluviisi ja
kavatseb end parandada, kuid tema plaa-
nid jäävad ainult plaanideks: teostada ja
ellu viia ta neid ei munda. Sattunud
jälle näprude seltskonda, võtab ta joonin-

gutust osa nagu varengi. Kiilastades rõp-
 jemaarastlari, kes olid juba „jõris põhjas“,
 aimab juul Negro vaistlikult, et sama saa-
 tus ohvardab ka teda. Ta tundis, nagu vii-
 kis ta mingi reisurra eseme läheduses, na-
 gu ohvardaus see reisurra narkatuda te-
 masse endassegi. Ja nagu lõhnas väin iia-
 berringi pikaldasest hoiakunnisest. Na-na...
 Kaardivägi...^{1 2}

Sellise elu lõpptulemuseks oli, et alles täie-
 likult rahaliselt panarotitunud, füüsiliselt ja
 vaimuselt viina mõjul „tõdunenud“, teputas
 juul Negro oma elu enesetapmisega. Mule-
 dud, mis tal peredel valtsend uodanlikus
 Eestis (romaan „Vana Kaardivägi“ ilmus 1935.
 aastal), samuti ka kergel uul tehtud lae-
 nud olid muutunud juulis tõelise tööarman-
 tuse ja ardund am leiule ning mõttetule-
 dule. H. Jakobson oma romaanis „Vana
 Kaardivägi“ mõistab hukka ja tekitab luge-
 jas vastikustannet juuli taoliste kasutute in-
 meste vastu ning miidistab iihivonda, mis
 modnotab selliste uodanike elu ja tegevust
 ega võta midagi ette nende juhtimiseks ei-
 gele tule.

¹ H. Jakobson, Vana Kaardivägi, Tallinn 1957, lk. 131

A. Jacobsoni probleemikäsitlust jätkab oma loomingu A. H. Tammsaare. Kui A. Jacobson oma teostes seadis usmürgiks tutrustada rahvale uduoluse elulaadi, mõistab hukka tema ole-
must ja tähepidamisi, mis A. H. Tammsaare romaanis „Elu ja armastus“ käsitleb abielu ja armastuse probleeme rahvarahvaste alusta-
tud inhiisoonas.

Romaanis „Elu ja armastus“ (ilmus 1934. aastal) peopititar Inna Naimi abi-
llub rikka ärimehu Rudolf Jaxaga. Inna sat-
tus mind seltskonda, kus on iseloomulik, et
„armastus kestab seni, kui jätkub raha, kes
avalikult soovivad armoraalsust, trundusitust
ja naeruväärnitarvad ausust, kormmetepuhitust,
riikust, loomulikkust.“ Iseloomustades, kuhu
kuulub ka Rudolf Jaxa, mõistab Tammsaare hukka kõrge ellusuhtumise, tühised
tõekustused ja naudingud, mis tema vundu-
muste järgi on vastu võetud terve inem-
loomusele. Oma teosega „Elu ja armastus“
kirjanik tahab heiatada teirahvast moraalselt
laostunud teirahvade uduoluse hirmutava-
te mõjude eest.¹

Uduoluse inhiisoonas vastast kriitikat

¹ H. Siiniker, A. H. Tammsaare, Tallinn 1962, lk. 201

jätkeab A. H. Tammsaare romaani „Uue armastain saastlast“ (ilmus 1935. aastal). Siis kirjandus mõistab hukka orjanduse, alandlikkuse, saastööbrallikuse, lõimitamise saast rahva põlvkonda, mis Eestis muutus aktuaalseks eriti pärast fašismi kehtestamist 1934. aastal.

Oskar, vabariigilise taluperemehe poeg, on mõtlematult kaasa löinud uurgelt muunduva korporatsioonivõrse elulaadiga.

Tammsaare juurdleb, kes on niidi Oskari taoliste selgustute, saastatute hädaharilaste minnis. Ja leiab, et alles on niidi isikund ja selles levinud arvamused. On levinud arvamus, et veel minnaku selle, et „isikund vähese vaevaga palgi tunidov,“ kodudes nähoue õppimises tihiti, kokkuhoitud kapitali paigutust, mis tulevikus peab kandma võimalikult kõrgide protsente. Siidi on valearalt levinud enupolitiika, mis laastab õpeti kvalitati, sest noored koguvad isna varsti, et paremat tulevikku maitsevad need, kes pole midagi õppinud, või on „õppimises näinud meedi, tõhusat ajaviidet, viisakast seltskondlikku teinimist.“² Siidi on

²H. Siiniker, A. H. Tammsaare, lk. 204

na koolid, mis ehitatakse ühes vähe vajalikum.
 ja korporatsioonid, mis on levinud muutuva elu-
 mhtunnine. Nende puuduste ja pahede algpüh-
 just näib A. H. Tammsaare maa endiste pe-
 remuste, balti-saksa aadli elulaadi ja kommu-
 te truuvalamlikus jälgendamises. Kirjaniin mäi-
 tab hukka vaimuloleva eesti kodanluse, kes igas
 seisnuses - nii elulaadis, moraalis kui ka ha-
 viduse omandamises piinab jälgendada saksa-
 pärasust ja näitab, et balti-aadlike asemel
 on hakanud rahvast rõhuma need saknad
 ja need on oma rahusest.

Romaan „Ma armastasin sakslast“ on
 kriitika muste aadressil, mis „tahavad sak-
 sans saada, nagu istuksid nad viila kukil“.
 (Nende rõvedega algab romaan). Sihtides selles
 teoses pealöögi saksa väimiste mõjude vastu
 kutsus kirjaniin üles võitlema ka saksa ohu
 vastu. See probleem oli tal perioodil eriti ak-
 tuaalne, kuna saansamaal vaimulolev fäsiit-
 lik üldkond valmistus intensiivselt rõjess, us-
 märgiga sunnata oma agressioonipoliitika ida-
 maade vastu.

Kui 1934. aastal kodanlus kehtestas
 Eesti fäsiitliku režiimi, kirjutas J. Barbarus

sel puhul liimperi: "Kui juba diktatuuri va-
 lida, siis peaks see niiki tähtsate inimeste oma
 olema, mitte aga parasitüüri ja sahkurdava
 klassi oma."¹ Nendes rändes väljendus kirjani-
 tõeline mõtmine nende väimur ja tema poole-
 heid rahvale. Avalikult aga selliste mõtetega
 päevavalgela tulla ei väinud. Olukord halvenes
 veelgi alates 1935. aastast, mil kehtestati ara-
 lise terroritliku režiim ja saabus nn. "vaikuse
 periood." Nõuanduste mõtete avaldamine
 muutus raskeks. Tuli kirjutada korrapärades,
 äärmiselt ja rangatult mõtteid avaldada, et
 teinud ei oleks rändes teostes rüudugi "sea-
 duerastast." Olukorda, mis valitses Eestis fa-
 sistliku diktatuuri perioodil, kirjutasid ka-
 usti progressiivsed kirjaniinid oma loomingu-
 ses. "Kummaline aeg" iluvate fasisitliku dik-
 tatuuri aastail valitsenud hakanud olukor-
 rast, mis teraselt jälgiti keike, mis oli muua-
 tud kodanluse või tema piiride raste ja üha
 raskemaks muutus kirjanduses avaldada mi-
 dagi progressiivset. "Tõelise aeg tügrina rüu-
 tab üüni," räägib kirjaniin loomingu-
 valine aeg. "Elu pole veel elund üü pime,

¹ Looming 1955, nr. 5, lk. 602

valgus nagu oleks pandud nautu." jälle te-
hakse ettevalmistusi rõjass.

Järgnevalt tegelikult kujutab sarnuti J.
Barbarus oma lühletuskoogu "Kalsad unival".
1936. aastal selges kodanlus tema loomingu
kõik tud rahva ette pääsemiseks. Perioodika
paljastavat lühlet ei avaldanud. Selleks, et mõni
afabliit või kirjastus avaldaks tema teid, pid
J. Barbarus kirjutama väga tagasihoidlikkus
toonis. Järgnevalt on autor uue lühletuskoogu
"Kalsad unival" sunnitud kasutama rohkusti
allegooriat ja mõitukõnet. Juba selles lühle-
tuskoogu enaerad rimbodsed palukirjad nagu
"Kalsad unival", "Umbre õhtu", "Ehitised liival",
"Põnalaul" jt. iseloomustavad ilmekalt Eesti
tegelikust. Nendes lühletustes J. Barbarus pal-
jastab kodanluse võltskultuuri ning piinab propa-
gandida oma isiklike vaated ja nimukohti. Kir-
janik lerdab, et rahvas temer lühle abil leiab
ilms need pidurid, mis on ette peale surutud.
Lühletuses "Põnalaul" kirjeldab Barbarus loo-
dust:

"Kui tunnen teile kõigile kaasa,
lilled puurail, kõik jammaerad taimed!
... kui põleb mu ajus kui taelas

mulle eusesitliimud süri,
 põnda unustavalt rinetab taevast
 kui kannatuses kaob juba piiri,
 et vajum nägu püüdi nõrgu...¹

Rääkides kriisiolust looduses, näitab kirjanik
 kriisi uduolulise isiksuses, seda tervedund õhu-
 nõnda, mis 30-ndate aastate teisel poolel va-
 lises Eestis.

Olukorras Eestis fasisitliku diktatuuri pe-
 riordel on käitlenud ka J. Lütiste luuletuses
 „Lauseid sügisraimuses.“ Kirjanik jutustab
 niin talumatust olukorrast ja vaikusust, mis
 on rahvale peale muritud. Kirjanik J. Lütiste
 tunneb vajadust rääkida riivalt ja avalikult
 nõigest, mis es võtab ning kutsub rahvast üles
 otrima väljapääsmise olukorrast. Ta ütleb:

„Ma ei kannata enam seda vaikusust,
 üdaksust ja kahepaikusust,
 mis meid tänini piirab.

Keerjal haigutab kannatutaruus
 ja vaimne invaliid viibutab karmu.“²

Luuletuses „Mõõn“ jutustab J. Lütiste päeva-
 dest, mis on tühjad ja hallid ning avaldab
 rahulolematust sellise olukorra vastu.

Luuletuses „Vaikus“ sunneb J. Lemper üle-

¹J. Barbarus, Hõgutud teosed I, Tallinn 1948, lk. 322

²J. Lütiste, Valitud luuletused, Tallinn 1946, lk. 272

vaate elukorvast, kuhu on viimud kodanluse
 poolt idealiseeritud, vaikuse periood. Testis. Kirja-
 nik ütleb, et laulu pole enam kuulda, pole
 väha naeratusi ja keegi ei julge enam vabalt
 oma mõtteid avaldada. Kodanlud on rõõm,
 valitsema on asunud aga „kord, nahu ja mumi“.

Mitte ainult oma loomingu, vaid ka aua-
 lises rõnavõttudes ja ajakirjanduses avaldatud
 artiklites piirdid progressiivsed kirjanikud
 astuda välja fašismi vastu, paljastada selle
 olemust, ning samuti mõistsid hukka kirjan-
 ild, kes teenisid kodanluse huvi. Artiklis „Ka-
 ritlasenaana spektraalne analüüs“ (ilmus aja-
 kirjas „Sotsialistlik Vastlus“ näitab J. Barba-
 rus intelligenti ülesandeid demokraatia kaitse-
 misel ja naeruväärustab neid, kes fašismiga
 kaasa läksid.²

Ka A. Alle oma epigrammides niidistab
 kodanlike kirjanikke, kes täitsid fašistliku riigi
 tellimust nr. „positiivne“ ehk „tööestluse“ kirjan-
 duse loomisel. Epigrammis „Quo vadis?“ mäi-
 tab kirjanik hukka need fašismi järgid,
 kes oma loomingu silistatid ekspluatatsioonist ja
 täitsid kodanluse tellimust nr. „positiivne“ loo-
 misel.

² H. Papp, Johannes Vares-Barbarus, Tallinn 1959,
 lk. 74

"Kirjames, kirjames, kuhu munnad oma pauna."

- "Tindiga lähen, tindiga lähen kroonu sauna:

keel seal võtab keim vanad vaevad ja valud,

saabuvad preemiad, roojad kohad ja talud."¹

Alle oma epigrammi näitab, et niikaua, kui kirjanik tekitab kodanluse huvi, võib ta end tunda muutult. Epigramm "Quo vadis?" on kirjutatud kodanluse inekirjaniku A. Mälgu kohta, kel

lele "tunde" eest kirjanduses läts kinkis talis.

Epigrammis "Kas on linnaüksel muret" mõistab A. Alle kolm nendele iile, kes on nutand rahva huvide ring mõtlevad ainult enda heaks:

"Kas on linnaüksel muret,

kui ta istub kuldseis puuris...

Hinult piikuv, veidi laula

rahvastervikluse tunnis,

vagu nõuab viimur-aula."²

Irooniaga kõneleb Alle sellist linnulist, mida sallis ja soodustas kodanlus ja näitab, et nende looming oli saugel tegelikust elust:

"Pae le vandilinnust tervis,

ole vaimline lord!...

laula lillekestest räljal,

mesilinnust mesipuu poole,

vilista puale häda ja nälja,

¹ A. Alle, "Halitud tööd", lk. 199

² Tänapäev, 1938, nr. 3, lk. 40

milles kuigi vaatab.¹

Alle tegemis kirjandusena, kus oma loomingu teravalt paljastas fašismi, selle olemust, astus välja kodanluse vastu, ei väinud loomulikult mullida valitsvatele ringkondadele Eesti. Diktatuuriväim otsustas Allele, tasuda tema tegevuse eest. Kui 1935. aastal leidi kirjanduspremiad, seati demokraatlike literaatide poolt ilus ka H. Alle kandidatuur ja talle otsustati määrata preemia tema luuletuskoogu „Karmid müürid“ eest. Kui aga aukinnatute nimekirja esitati Pätsile, tõmbas viimane Alle nime maha. Saanud sellest teada, ütles kirjandus: „Päts varastas muu tasumist 750 krooni.“²

Samal aastal teinud Allel ka teine kokkupõrge kodanlusega. 1935. aastal teinud Tallinnas seltskondlik kohus, kus arutlusel oli mu. „tühjade hällide probleem.“ Selle kohtuprotsessi põhjustajaks oli riigivanema K. Pätsi uus-aastakõne, kus ta oli rõhutanud, et tuleb hakata eägi vahenditega tõstma rahvaarvu. Eeskujuks tõi Päts Mussolini vastarad saanud Itaalias. Kirjandus A. Alle, kes esines selles kohtus advokaadina, märkis oma sõnavõtus: „Iseloomulik on koogu probleemile esilekerkimine Itaalias,

¹ dooming 1950, nr. 9, lk. 1102

² R. Parve, August Alle. Hõnnavõtteid elust ja loomingust. Tallinn 1960, lk. 81

nagu rida teisi: meevõlusid, meepsihhoone.

Itaalias piinab Mussolini oma rahvaarvu tõsta
igal viisil selleni, et saada sõdureid endise Rooma
hügelniigi jaheliseadmisega kemma täies vägevuses.¹

A. Alle oma võnes andis mõista, et rahvaarvu tõst-
mise usmärke on fäšistide sõjaplaani teostamine,
milles tulevad Itävalaunistari ja Itaalia fäšistid.

Fäšismi olemust piinab selgitada ka J. Lum-
per oma reisikirjades. Ta räägib kodanike peale-
suunistud heil-Hitler-territoorist Saksamaal, haabu-
nistilippudest „mida olümpiaand: pulbul tiinta-
vas robesuses ol igale poole riputatud. Nesteldes
sihe reisikaaslasega selgus, et see on juust ring ta-
garnisamine pärast on ta sunnitud lahutama
Saksamaalt. Junditara on äärmiselt ettevaatlik.

Alles pärast pikki aravõltsuid vaidlusi, kus teema
jutukaaslasel olid küllaldaselt oma olemust pal-
jastanud, julgus junditara tunnustada: „Ma
ei ole enam harjunud naisuiguse avalikkusega. Ji-
ka üle kolme aasta olen pidanud oma mõtteid,
mitte ütteni, vaid mõtteid kontrollima, et kellegi vas-
tu midagi halba rälja ei lipsaks...“

Mina muu tahtis nevatel enne ärasõitu
oma suurest raamatukogust osa raamatuid
ära minna, pakkus antiisaarile, kuid see ei jul-

¹ R. Parve, August Alle. Hõnuvõtteid elust ja loomiu-
gust, lk. 83

geand võtta. Kõneldada ajalehes armuigi ei saanud, sest mis oleks tulnud reviderima. Ei tea ju keegi, mida tohib, mida ei tohi pidada. See näin on nii raske olud..."² Nendes rõnoides väljendub hirm ja umbusk, milles olid viidud inimesed Saksa maal enne II maailmasõda.

Sündmusi Eestis ja Lääne-Euroopas on kajastanud ka A. H. Tammsaare oma näidendi „Kuningal on külma“ (ilmus 1936. aastal). Nagu kirjandis ise ihes kirjjas selgitab, ei ole ta „külmata kuningas“ miigi paljiv müüldud Eesti olude kajastusena, vaid pilkuna või naeruna Euroopa muuride jultide üle. „Kui loote, mis näite, et see on julge naer Euroopa „juhtide“ üle ja teisest küljest romantiliselt unistav loote... inimeses unestisinnis süntu ja lihtsa naie kandu, kes peab soevdama inimest, kel kipub hakkama praeguses Euroopa kultuuri tohuva-pohus ändae ja külma.“²

Sündmusid, mis teinuisid 1930-udate aastate 5-peakel Eestis, arenesid antud perioodil ka paljudes teistes kodanlikes riikides: troonidel lödiesid kuningad ja väimne juurde trügised väikekodanluse ja rahva rahulolematust ära kasutades demagoogid ja silmakirjatunrid.

² J. Lemper, Mäida uneresid ja unaid, Reisi kirjeldused, Tallinn 1958, lk. 297

² Looming 1958, nr. 12, lk. 1892

30. aastate algul iritand kodanluses Eestis
 võimude enda kätte haarata vapsid. Kuigi neil su vi
 enestunnd, võeti nende põhivõimude üle võimul ole
 ra kodanluse poolt, rakendati ilu ning kehtestati
 fašistliku diktatuur. Näidendis „Kuningal on
 külm“ on käsitletud vapside ja kodanluse rabe-
 list võitlust. Vapside jt. fašistlike liikumiste võrd-
 pildius saab näidendis usk kahepäevse vasikasse.
 See usk aga kaob seoses 12. märtsi sündmustega
 1934. aastal, mil likvideeriti vapside liikumine
 ning praktiliselt taimeu ülemineu fašistlike
 diktatuurile. Lujures pole aga näidendis kin-
 ni putud kindlast kronoloogiat ja kirjamine saa-
 dab teravard satiriivõrki üeige vahetunna päe-
 rapoliitika aadressil, sündmuste aadressil, mi
 toimusid hiljem fantastiliselt arendatud sünd-
 mustest.¹ Nii näiteks pahandab nart kuningaga juur-
 de nõupidamises kokkuvõtetud väe-, kirja-,
 rüe-, väli-, põllu-, väer-, hirmulema jt. üle,
 „et ära rikuwad teised, madandid, luhipuhia,
 liadid.“ Pöökil, sepärest. Aga pole imestada, mad
 pääsevad ainult harva kuningasest.“² See di
 vihje poliitilise olukorrale 1936. aastal, kui riigikogu
 i oldud kokku võetud 1939. aastast saadik,
 mil see kui rõnakkumatu saadet laial.

¹ Looming 1958, nr. 12, lk. 1892

² H. Lõnnisker, A. H. Tammsaare, lk. 210

"Kuningal di jubor kanglaspõlves mõni-
 korral uilm" - nende sõnadega iseloomustab kir-
 jarik modernija ja uduandluse väimuletuleku krii-
 tilisi aastaid. Kiilur pühab aga kuningat edasi,
 eriti rõhuvaks muutub ta kuninga vanadus-
 päevil: "Mul on uilm, see on minu häda. Mul
 hakkab nõrd- uurealt inna enam uilm, sellis on
 asi. Mind ei soenda enam uiski." ¹ See iseloomustus
 annab ilmekalt edasi uduandluse iha tagurli-
 kumans kirjumeinist nii uul Eesti kui ka mu-
 jal maailmas.

Narri sõnade kaudu on kirjariik paljar-
 tannud väimuloleva uduandluse demagoogiat.

Narr ütleb, et kui me uured olime, teglesime
 nõõrimisega. "Me väitlesime siis sabaduse ja õiguse
 ast. Me olime siis rahva poolt ja kuninga vastu,
 niivid aga kuninga poolt ja rahva vastu." ²

Kuniga osast riigis armavad saunuti hea
 silvaate Narri repliigid: "Mul ei aimult uipalju
 vahut, et mina mõtlesin ja karatsesin, tema te-
 gutses... Troovil oskab iga teine istuda, aga
 mängida nejanarri, sellias on aru vaja." ³

30- uodate aastate keskpaiken Eesti valitse-
 vat oluõrda iseloomustab A. H. Tammsaare
 Kuninga sõnadega: "Kui on rahval häda, siis

¹ A. H. Tammsaare. Kuningal on uilm, Tallinn 1936, lk. 14

² Sealõmas, lk. 77

³ Sealõmas lk. 9

liate inna abi, elgu siis mõnede mängude, siin-
gute, jooningute, paraadide ja rongpäikude korral-
damise, või vanglate laiendamise ja taparööve teri-
tamisega, aga kui kuningas teilt abi palub, siis
peab ta tühjalt ära minema." Sellele vastab
hüüesilem: "Rahvast on alati urgem aidata kui in-
mest, eh kuningas."¹ - siin kirjandus mõistab luse-
ka diiktatõuri kindlustava kodanluse sotsiaal-po-
litilist tegevust, mis seisnes rahva rüna-, kooli-
kute, mütle- ja organisatsioonivabaduse piirani-
s.

Tammisaare näidendi "Kuningal on
kõik" vääratus seisub selles, et ta näenuga sügü-
tas valitsevat nõrka ja võimulivate ringkondade
autorituts ajal, mil selle vast kõrgevalt poolt vi-
list hoolt karti kuni munnakirõnde naakendamiseni.
"Kuningal on kõik" tei poliitilise ja sotsiaalse
satiri vastu lavale nr. "võikra demu" per eodil,
kus arg ja diktaru itevaatlõuks hankas kuju-
nema printsipiis. See nõuhib Tammisaare kartma-
tust ni enda avalikult riidu valitsevate ringkon-
dodega.²

Kirjanduse väitluside kodanluse, teema orien-
tatsiooni ja kultuuri vastu vastas kodanlus
omalt poolt murvega progressiivsetele kirjandusele,
et kes karitõni nende loomingu avaldamisel, jät-

¹ A. H. Tammisaare, Kuningal on kõik, lk. 16

² H. Siimiker, A. H. Tammisaare, lk. 214

kes neid ilma toetusel ning puusatist. Suures-
 di „Lühing“ kodanlusega teinud J. Lemperil. Alles
 aastatel 1930 - 1940 ajakirja „Lühing“ teinud ajas,
 soovindas Lemper selle ajakirja ümber demokraat-
 lisele kirjandusele, kes ei ole seadnud endale usmār-
 gius rēitluse fāsismi ja rējaku vastu. Et kodanluse-
 le Lemper tegevus „Lühingu“ teinud ajas ei mūd-
 und, seda näitab Eesti Kirjastuse Seltsi aruandekes-
 den 1934. aasta rubriikis, kus kirjandusele mūd-
 tati kommunistlike tendentside jārast.¹ Kodan-
 luse soovis kindla poliitilise hoiaku lähivõimist kirja-
 use Lühingus, mis pidi olema vastas kodanluse
 taotlusega kindlustada oma poliitilise ühisvõim-
 luse arv. Sel usmārgil võttis tuusordne haritun-
 niarster N. Kann vastu kirjanduse liidu esimehe
 E. Hubeli, asjaajaja M. Jürna, ning „Lühingu“
 teinud ajas J. Lemper, kes nõudis rēilt tēis ümber-
 korraldamist.² Kirjanduse lahendus „Lühingule“
 mūdki võrdlemissi mūdalt, ja lõpptulemusena
 kodanluse pūdus ainult mõnede kriitiliste märk-
 tuga ajakirja oadussid ning tegevindas teinud.
 Põhjuseks ol. asjaolu, et kodanluse ei vōimud kirja-
 nise demokraatliku osaga vastutelli vōimna, kes
 mis oleks tulnud andeud rōnameistrid ascuda-
 da rahvuskirjandusega, mille Lühing on valda-

¹ „Edas“ 1958, nr. 202, H. Peep, „Lühing ja kri-
 kivabadus

² Lõksu ar

vas enamusis siini allpool igasugust arvestust
ega enamusid toetust rahva hulgas.

J. Barbarus kuulituses. Enesega määrab
kindlaks kirjaniiku te. Ja väljendab mõtet, et ri-
jani peab võidma oma sotsiaalse rahva saatu-
siga, peab talle toetuma ja samal ajal aidama
rahval eden liikuda. Ja hüüab:

„Kui pole rahva kandjändur,
mas siis riinib mõni Goethe või Püskü.“²

Suga näitab Barbarus, et muu kirjaniik võib
olla ainult see, kes oma loominguks saab enplas-
se rahva luuvid, tema raskused, kannatu-
sed ja needid ja näitab talle muuda, mida
mööda edasi minna, õpetab teda piirduma pa-
remar du poole, võitlema selle ast.

Kuid õhkonnas, mis Eesti vabtses fasit-
liur diktatuuri perioodil, et kirjaniik masne
avalent rääkida tegelikult valitsevast suu-
rast, ja kui need needid, et nende tööd ka
triki muster väikesid ja rahvani jänas, pidid
kirjaniikud oma mõtteid korralikult maskeeri-
ma, kasutades rohkesti mõitsemõtet ja alligovinat.
Kulituses „dunlepaagi“ J. Barbarus kirjutab,
et masne on vanaajal kirjutada,

„Kui mu iga silpi, stroofi,

² J. Barbarus, Kogutud teosed I, lk. 307

salvab valmur, nubib unksur,
 narber, et trab uatast roof:
 nimur lunde hoker tubsur.^{1 2}

Fašistliku diktatuuri päevil usti progres-
 siveid korjanduid oma loominguks püüdsid ku-
 jutada rahva oluvarde, anda hinnang kodan-
 lusele, mõista hukka tema teotlused ja näida-
 ta, et rahva viletsuses ning ärgusetuses on siind-
 kodanliku ühiskond. Korjanduid oma loominguks näi-
 tavad, et fašism pole mitte uuhaline nähtus, vaid
 on laialt levinud ka mujal maailmas ning tema
 usmärke pole mitte rahva heade, vaid oma saagi-
 ja võimuhimuse nõudlannud, mida nad looda-
 vaid saavutada rõõu tul.

¹J. Barbarus, Hõgutud teosed I, lk. 401

Fasistlike vallutussõdade ja sellega kaasnevate pahede näitamine Eesti kirjanduses

Fasistid, tulnud 30-ndate aastate algul võimule mitmes Euroopa riigis, paljastand juagi oma inimvõimuliku demuse. Nii algasid Saksamaal kohe pärast Hitleri võimuletulekut Merdumis-
tused sõjas, julmalt äiendati arveid demokraatlike jõududega, põletati tuleriidalt suurte kirjanike teoseid, rüüstati pildigaleriisid ning paigutati vanglasse kõige progressiivsemad inimesed. Need repressioonid näitand, et fasistlik režiimi kehtestamine ei tähendanud mitte valitseva olukorra paranemist, vaid vastupidist - kosisit ning ähvardavat ohtu oma maal ja rahva saatusel. Selle täen-

duseks oli ka 1935. aastal Saksamaa avaliku lahtivõitlemine Versailles rahulepingu tingimustest ja viire kross ulvastumisele, sõja lahtivõitlemine Ameerikas 1935. aastal Itaalia fasiside poolt ning Saksamaa ja Jaapani kommunisti vastase parti võltsimine 1936. aastal, millega 1937. aastal ihines ka Itaalia, sellens et koos võidelda demokraatia vastu ja valmistuda uute agressiivsete aktide läbirõnnimiseks. 1938. aastal vallutasid fasisid Saksamaa rüües Austria, 1939. aastal algas Teine maailmasõda, mille eel ette valmistamised ja lahtivõitlemine fasisidlikud riigid usutas Saksamaa, Itaalia ja Jaapaniga.

Nad sündmused surdisid progressiivseid inimesi kogu maailmas võideldama enda miltumist fasisidlike riikide iivitustesse, astuma välja sõja vastu. Ka Eesti kirjandus ei väinud selles olukorras jääda passiivseks ega ükskõikseks.

Juba 1934. aastal ilmus A. Albe lühelõelne raamat "Karmid riigid", kus autor maalib pille hädadest ja kannatustest, mida ähvardab endaga kaasas

Linna fašistide peelt ettevalmistatav riiv-
sõda. Lõuletustes „Haaxristi nomut“, „Mas-
simõvade laupäeval“, „Arasalgamise päeval“,
„diimult“, „Kõjad“ jt. paljastab kirjandus
Hitleri ja tema naaslaste täielis esmār-
se, astub välja nii kodu- kui ka välismai-
se fašismi vastu.

Lõuletuses „Haaxristi nomut“ mõistab
A. Alle hukka Saksamaa ettevalmistused
mees sõjaks. Nähes läbi fašistide plaan-
id ning kavatsused, annab kirjandus
mõista, et esmajoones munnavad impe-
realistid oma laigid väikerahvaste vastu,
esimärgiga rahuldada viirumini oma aul-
nuse ja väimika:

„Hil! Päevad kõrgemale!

Palgasõduri ürgvired valla!

Läbi vere punase mere

gaasimaskis üle nelkrapontaride

saksa kand, võim maha tulla:

hüda kõrgemale!

Laagu sõidaks väikerahvaste juure,

an surude juhtile, hil!¹²

Lõuletus lõpeb sõnadega, kus teravalt
häbinärgistatakse hitlerlaste kavatsusi. Hi-

² A. Alle, Valitud teod, lk. 159

janne märgib, et ei jätav enam "tundmatute
te rõdrite", "nagu maailma jälitute har-
dade" sõjasõdrite ja rajainvaliidide mäles-
tustest: fasisid spitsivad plane, et tuma
sul unni kartusi inimkonnale.

Lumlitises "Aimult" tõstab üles küsi-
muse: kas aimult tapateis on kasvata-
nud unad üles oma lapsed? Ja vas-
tab, et kapitalistlikus ühiskonnas lastel
pole teist tuld, kuna:

ühikond võtab nullarjad
rahaväestel tule rajans:
unad, andkem oma pejad,
miljon arvont,
kuni sante

shvinnis ulovabruicandil."

Suga kapitalistid, elles huvitatud
oma riikuste unrendamist, ei jälga ih-
tegi tuld selle saavutamisel, sa rōda mitte,
kuigi ne teeb miljoneid õdredid inimkonn-
nale. ja aimult need rōivad lahunda
"kastmadi võngust,"

"kus on jäävud
sandrais jäades
särkähmard, gannipõrgust -

¹ A. All, Valitud teid, lk. 167

tasumis rist ja
 kunstlike jäsend!... "1

Luuletuses „Ainult kuninganna näitab,
 et rööva teos tuleb ainult näputäiele rikas-
 tude, kapitalistidele, rahvale aga, kes kann-
 vab sõja täielisi rasunni, saab osaus ai-
 nult piin ja kannatused.

Ona usumärkide eluviisid fasis-
 tid ei pea kinni mitte mingisugustest
 uskujadest ega reeglitest. Selle mõtte toob
 luuletaja A. Alle eile luuletuses „Arasalga-
 mise päeval“, kus märgib, et keegi ema sam-
 me iigustavad kapitalistid „jumala armu-
 ga“, kes kannab nende tegevust:

„Tõimlikum uskumullit lipud
 kelis terrori muuseumi põeningul.

Jumala-armuga väitsid tipud
 endse lööningu.

Jumala-armuga lastakse valla
 ürglused midame keppaist.“²

Alle tahab heiatada rahvast uue
 sõja eest, mida valmistavad ette fasisitli-
 kund riigid, ja kutsub teda üles võitle-
 ma sõja vastu. Ta annab mõista, et uue
 sõja lahtipäästmise pole mitte ainult Göringi

¹ A. Alle, Valitud teid, lk. 168

² Salsamas, lk. 164

ja Hitleri, vaid kor paljude teiste impe-
realistlike sõjakonradide hulgides. Selle mõt-
te saab kirjandis esile oma kuulutuses, Ko-
jad:

„Rahvaajas
sulab teras-kappi
oma autsiate mapi
relvatiistur raisakull
Vickers, Creuset või Krupp.“¹

Vickers oli Briti, Creuset Prantsusmaa,
Krupp aga Saksamaa suurim relvatehas.
Nende tehaste omavikud, nurmonopolistid
olidki kõige enam huvitatud meie sõja
lahtipäristamisest.

Sõda ja väike rida halba, mida ta
endaga kaasas teeb, kujutab ka Eesti Kir-
ma loomingu. Kuulutus „Kõrgem naise“
pöördub kirjandis mineviku juurde. Ta rää-
gib, et juba ammu ajast on meie maad
võravad võimud valtsunud. Kord oli sel-
les Tantsu rida, mis Eesti ja praegu
on taas vaenupildid meie maa kohal.
Tulevikus nimel kutsub ta rahvast sil-
lema võitlusvalmis, ja et minevik enam
ei kordus, tuleb lahingus, mis es ootab,

¹

A. Alle, Valitud Tööd, lk. 162

võita.

Lumuletuses „Süü nennasid püüvad“ üli-
tab E. Hiir rahvast ja tema tööd. Rah-
vas on juba igavikulise võidelnud parema
dru ust, iitleb kirjaniku antud lumetuses.
Kõik väike, mis uud on raske töö ja võitlu-
uga saavutatav, varitses järjekordselt
ohu võõraste vallutajate näol. Sama lu-
mat on väitlenud kirjaniku ka lumetu-
ses „Tunnused haad“, kus juttustab, et mi-
nimeks oli meie maa tihti röövade tallu-
maas ja miind ähvardab meie maad
jälle sama saatus. Jaas on alustatud
rõjategevust. Jälle on läinud sõtta isad
ja pojad. Ja kui on

„surma sünnid inimeste mummad-
süü kahuride: enda võidut tammad!
Neilt võidur anastavad inimesed-
süü surma ilms monumente rajavad.
Uut kumilisõita rüüamängud vajavad,
heelt rahva uus taas inverteidid, lesed,
et oleo kahurid, mis võita jälle,
vastuohendit taas lõhku lühalle!“¹

Minerika ei tahi nõududa, sõda pole vaja
— need nõudid läbi vaat E. Hiire loomingust.

¹ E. Hiir, Päevselised päevad, Tallinn 1937, lk. 10

Kõik väärtuslik, mis maailmas on, on leedud töömehe käte pealt. Seda aga teeb rahvale ainult nälga ja viltsust ning pürustab tema aastaid kestunud töö tulemused. Tuleb hoiduda sõjast, et säilitada rahva pealt leedud rikusid.

Luuletuses „Kaus jäänd“ toimub E. Hiir paralleelse kapitalistide ja tööriimeste elusunnudade vahel. Tööriimene, see on jõud, kes külvab ja teeb, püüab dar edasi viia. Teine jäänd aga, vedantlus „vigatab hirmu ja surmavaidust ning nende lipuvõimjans on:

„mitte ialgi luma, vaid vätta.“¹

Luuletaja nutsub vätlemas selle jäänd vastu, kes enes plannide teostamisel võib hävitada kõik tööliste pealt leedud väärtused. Luuletuse lõpus viirjaniin rõhutab, et ainult leev jäänd kestab igavesti. Tuleb heida aardeid, mis on vaevaga leedud ja jäändrustatid.

Kusid fasisitlikud riigimehed pole hõivatunud rahva töö tulemustest. Nende idealis on need „väärtused“, mis külvavad ainult surma. Luuletuses „õ“ E. Hiir näitab, et tööliste vaevaga leedud

¹ Narvum 1938, nr. 4, lk. 402

väärtuste igar sõltub riimul olevat fasisitli-
kust riidloomust, kes võivad avada rõja.

Õigus juab olema demokraat, kes elu
loeb - seda mõtet nõhutab kirjamine E.
Hüv luuletuses „Otsustaja.“ Kuid kapitali-
stlikus maailmas, mis valitseb bürookra-
tia ja vaetus, pole see nii. Kapitalistid sun-
nivad täiesti täide viima nende poolt
planeeritud usmärke:

„Sida ihkavad taas saavad,
villap müüd käimeks maasab!
Ov uad kimbatuses, heida töö,
haara müüd, ise reusa töö.“²

Luuletuses „Pimesikunmärg“ kirjamine näi-
tab, et kui algab sõda, võetakse ära nais-
tult mehed, emadelt pojad, tükkad känd
võtame ära põldude jüurust. Tulevuu-
ses on isiklikud nälg, mis lõpetab rõja.
Pöördunud tagasi ujuv, nad liavad, et
veder on püüstatud. Ja

„Tüid ei liidu mis kungi,
pepsil ov väest läinud kolt;
tühased sakand seisamest,
duasemed lõhut, pured nälgind.“²

¹ E. Hüv, Palgest palgese.

² Lealman, lk. 68

Ja keegi viitsuside lisand tuleb loakata
 sul lunastama määratud rüjaleere,

„rõõrsimate ilukattias hitada
 ausambaid

teita ning teita miljonid rüjante
 ning ise põmitit ajuga, vihuuga korie-
 vaga

päävaynta perega, väljas suriswaga,
 tunda olematust, omati isilist
 veldust mõnu!^{1 2}

Onar fasismivastases loomingu on
 E. Klir kutsumud rahvast illes võitlema
 rüjaleere vastu, mida karatakse lahti
 päista imperialistlikud ringkonnad.
 Klirianu on näidanud, et rüjad on mit-
 tud. Rüjas härib tiimide paljude aasta-
 te töö tulemus, rahvale teeb rüda ai-
 unlt piinu ja kannatusi ning rüja rous-
 kari peab sarnuti kandma tiitlar rahi-
 vas. Lühletuses „Kas unarri“ on aga E.
 Klir teinud nise mõtte, et rüjad ja saen
 rahvaste vahel pole rüjareid. Klirianu unub,
 et unarri tuleb aeg, ja

„ne päevade kohutavast nutust
 lastilastele minasjortuas

¹ E. Klir, Palgest palgene, Tartu 1938, lk. 68

jäärad ulvavõlvude klavvid,
 lennukite, täärude ja trugiparved!"¹

Fasistlike riikide plaanide ust hoiata-
 vad inimesi näe A. Hutson ja J. Barbarus
 oma loominguks.

A. Hutson oma epigrammis "Sõikus-
 laul" viidab natsi sotsia ja itaalia fa-
 sistide sõjaväed plaane, mille eesmärgiks
 oli Euroopa rahvaste orjastamine:

"Täna loo, see homme on hilja,
 Märu juatselt kavatses liigata
 Euroopa põldudel kippuvad vilja.
 Ise murevad aidamehed -
 Hitler ja Mussolini - ammu ametis
 ja koritajate armud -
 traskisvõites ja samuti."²

Imperialistliku sõja vastas astab sa-
 nunti sõja J. Barbarus loomitus "Tul-
 pinnat." Ise ütleb, et sõjaga ei sobi ei luu,
 ega loode ja sõda langetak raskemad
 riote inimeste kalla:

"kulle kullast,
 kulle puust."³

1919. aastal loodi Rahvasteliit, kes
 oma eesmärgis seadis keelata kordadani-

¹ E. Hüe, Paljusid paljusid, lk. 20

² Varasem 1938, nr. 4, lk. 480

³ J. Barbarus, Kogutud teosed I, lk. 230

se rahvaste vahel ja rahur kindlustamise maailmas. Tegelikult aga polevad see organisatsioon suhteline rätline ühtegi tõsisemat konflikti. Et Rahvasteliit ei seisund enam välisannete kõrgusel, seda näitavad ka Absorimäe mädmused 1935. aastal. J. Semper kirjutas nel juhul luteruse "Detsember 1935", kus teravalt mäistis hukka suure sõja ja näitas, millega tegeleb Rahvasteliit:

"Nii siis jälle käib rahvaste maharvut
 viid jälle on pääsenud paisust.
 Kuid tähtis taeras leeb rahvasteliit
 ja julib meid terispoole maistust."¹

Rahvasteliidu demust paljastab ka H. Alle oma leeringus. Nii mäistab ta luteruses "Kojad" hukka Genfis tegevusitult istuvad lääne diplomaadid, kelle, rahukaitse reisisnes siltseondlike mängude korraldamises:

"Rahvaatert kerevõime
 isurker piisirohuvandi
 hiilib kumlsa diplomaandi
 nagu kassi väanare mõne
 Garden-party ja ping-pong,

¹J. Semper, luterused, Tallinn 1962, lk. 197

kuuni kolab unaragong.¹

Luuletuses „Kajad“ Alle näitab, et Rahvasteliides peitavad ilmsõned rahust pole tegelikult vähimalgi määral kooskõlas nende saagiahmusest distantsitud teeliste plaanidega, et Hitleri kompromissipoliitikat ajavad lääne diplomaadid sõjakuu oma sõnades ainult silmakirjalikult hukka mõistavad, samal ajal aga ise intensiivselt teevad ettevalmistusi sõjaks.

Genfi tugevustult istuvaid „rahvakaitsejaid“ viidistab A. Alle ka luuletuses „Tänapäeva värsse“. Ta annab märksa, et kuigi on leedud Rahvasteliit, kus peab kindlustama rahurahvaste vahel, on rahur tänapäeval niiski ainult legend,

„ sest ing Hitler liigutab koopari,
ihub naabri kallale ümber.“

Tulle jäne, alle väli ja kari.²

Luuletuses „Hädaabitiil“ ütleb kirjane, et jälle on mured saanud Genfi hädaabitiil, ja nende „rahvakaitse“ seisub null. A nad aitavad maskeeruda fašistide kavatsusi.

„Das liiderdab rahviingel“

¹ A. Alle, Valitud teed, lk. 163

² Looming 1934, lk. 580

säingraannaadiga viil
 astuge aga, härrased, juure!
 Kõistke hukka keiu rõjareimad
 kannikulute nootidega.^{"1}

Nulgi otsexohesumalt fašistide plaane
 plaane paljastab A. Antson oma epigram-
 mis „Igapäev rahul.“ Ta näitab, et naeru-
 säärne on rääkida rahust siis, kui ise val-
 mistutakse palariikuliselt uueks rõjaks:

„Miss iilde nahuavadet
 mis visalt õpetate,
 kas igapäev rahul saab
 kui kogu väinnoana
 kord rõjas lõpetate!“²

Antson ennustab, et fašistide poolt silista-
 tud rahul võib saabuda alles siis, kui
 see unarusel on pürustatud:

„Süü rüüstuse väidujeesus,
 sest igapäev rahul teos:
 kord maailm vahutitest maatas
 vinda
 et see vinnuanda isegi lar
 deus ei rahul
 ja valitseb: igapäev rahul.“³

Et fašistid innuvalt valmistuvad

¹ A. Alle, Valitud teid, lk. 161

² Varanus 1939, nr. 7, lk. 879

³ Varanus 1938, nr. 9, lk. 1012

ste unt seda ja did kangel rahuplaani-
dest, seda näitab ka J. Lütike oma loo-
mingus.

1936. aastal võttis J. Lütike ^{pe} XI olümpia-
mängudest, mis toimusid Berliinis. Oma
muljetest ja tähelepanekulist räägib ta
reivikirjelduses „Kaarist ja lihased.“ Kirja-
nie jutustab, et ei saa pidutseda ja rõõmu-
turda täiel määral siis, kui toimub kiire
veidurelvastamine ja tihane ettevalmistus-
rõõm. Kuid vanas Kremona, kust Olümpia-
mängud said alguse, pandi pidustuste
ajaks ulvad maha. Praegu aga ei un-
deta udu leha: „aastaid kestnud maad-
lus ulvastuse piiramise imber on and-
nud ainult veidurelvastuse hoogloo. Iga
üks rahust, iga liit ning kokkulepe au-
wab teisel ainult piirirühulõhua hallet-
vintreesni.

Europa on täis dünaamidi laenguid.
Küll avalikud, sul enam aga salajased
mehhanismid tiitavad nende niitamine
nhi. siheus alatielt tiksuvans jõguma-
vians on ka ne murrelatu uoridoriiba,
sant praegu läbi kihutab meie rong. Ja

kus võib aimata, millal ne mekhanism annab siinisehenduse, et purustada mood-
 sat muinasjutte sendlusest ning rahust!¹
 Siin kirjandis räägib nn. Peola koridorist,
 mis on imperialistlik maailmasõja ul-
 ihendas Peolat Balti merega. Siitiste vas-
 tus, et "kunagi ne mekhanism annab siin-
 tühenduse, läski täide. Hitlerliku saasa-
 maa, tundes etteandena, just seda maa-
 ala, alustas 1939. aastal sõda.

Suure riivikirjelduses Siitiste jutustab,
 et Berliini tänavatel on näha kümnes
 ringid prunasämbulate ja SS-laste kolon-
 ne, majad ning viikud on lüüdnud haas-
 ristidega. "Korraga muutame liiklemine.
 Siin räägib tavaliselt hõrga must-
 kaardiväe (SS) antode kolonn... siin ann-
 tad mehed istuvad kibutavatel röödu-
 viltel tardedumid rahuga nagu kuskalg-
 ud mungad, siinane rida värga taha-
 peole. Sügarad rändviivrid moonutavad
 nende ilmnäod karius ning süngas, uga-
 gu näeme seda maailmasõda kujutava-
 tel filmidel."² Nud Berliini tänavapil-
 did annavad meile selge illevaate sausa

¹ J. Siitiste, Teosed II, Tallinn 1956, lk. 191

² Teatsaunas, lk. 195

riigi talle aegsast loomusest ja usmärkeidest.

Kuid mitte ainult saaslastel ei harrandunud agressiivsed plaanid. Sajaas tegid ettevalmistusi ka paljud teised imperialistlikud riigid. Aukluses „Must karu“² mille J. Lütiste kirjutas 1937. aastal Soomes viikides, näigib kirjamaa soome fašistide alutatut plaanidest. Kohvika „Must karu“ fleringis on saanud Soome-Laapma liinimise tegelaste peatus- ja jaomingu-kooshaas. Siin nad repitsevad ka oma Soome-Soome loomise plaane, mis pidi võtma endas alla ka Nõrkegude liidu territooriumi: Uraalide. Aukluses „Must karu“ Lütiste näitab ka Soome fašistide, idulist vast Saasa ja Itaalia fašistidega ning näitab hukka nende plaanid ja kavatsused.

1936. aastal Itaalia ja Saasa fašistid organiseerisid Inglise, Prantsuse ja Ameerika monopolistide toetusel fašistlikku interventsioni sabaarimlikku Hispaania vastu. Eesti kirjamaad, näitavad hukka rahvusvahelise natsiooni, piinid-rid oma loominguuga kaasas aidata

²J. Lütiste, Nalitud auklused, lk. 380

võitluses vabariikliku Hispaania ust ja kait-
 mada rahvast võitluse fasismi vastu. J. Bar-
 barus organisatsioonil juba brošüür
 „Hispaania tulel“ väljanduse, kus il-
 mused on tema lühitööd „Madridi all“
 ja „Hispaania“, kus ta kutsus rahvast
 üles kaitsema demokraatiat fasismi vas-
 tu. Kirjamine teeb nendes lühitöotes erile-
 mötte, et vabariikliku Hispaania kaitses
 peavad välja astuma kõigi maade ihu-
 datud jõud. Ta ütleb:

„Taas tõusnud uus Torquemada,
 maad ähvardab ürgne tõust,
 ümberingi must: varji nagu hiilik.
 Naster haakristi võitmatu armada
 kõigi maade riigil valud miilits
 ja rõõmstab ihulist jõust.“¹

J. Barbarusel oli ka tihedalt kirjeldatud
 seentant usti vabatahtlikega Hispaanias
 ning ta teatas neid korduvalt majandus-
 likult.² Oma proletooride demokraatlikele
 jõududele ja valmisolekut abistada hispa-
 nia vabatahtlike näitab kirjamine lühitö-
 tuses „Madridi all.“

„Linn-sangar, sinu minugi käsi

¹ J. Barbarus, Kõhutud tõused, lk. 357

on ulatet riimle keitses.

Kogu maailma tahe ei väsi,

et saavutada, pühitseda vütu, ...¹

Hiigas J. Lempile 19. detsembrist 1937. aastal teeb J. Barbarus kokkuvõtteid mees-
dunud aastast: „Nii mis enigi varsti lõpp
aastal, mis ehk kõrge masendavamalt on
mõjunud muise meeltele. Hispaania tra-
göödia, Hiina piinad, kogu maailma po-
litika tagurline murve, et pead tundma
diktatuuri talda otse oma päälal - meie
kodune tüüriarime, mis on kõike muud kui
aus, ja midas jälgid mis halba romaani,
kus tegemustik iteaimatav, läkipõistev ja
sableeniline.“²

„Nõrre upub Madrid, Malaga, mar-
tais varemeid, hukkus ja tuld!“ - nende
rõnadega iseloomustab kirjamees Erni Klir
meesdunni Hispaanias. Ja meesdistab fa-
sitlike gruperingid, kes on rüja lahti
põistand:

„Julmalt karistajate salgast
võitlus kohutav erile rist,
nende ärgus on aadlike analgus,
nende aiarime tõde on rist.“³

¹ J. Barbarus, Kogutud teosed I, lk. 361

² Looming 1955, nr. 5, lk. 607

³ S. Klir, Hiiva ning loo, Tallinn 1958, lk. 198

Lumuletuses „Sotil“ mõistab E. Kliv ko-
hnt fasisitlike gruppeeringute üle, kes pääst-
nid lahki sõja Hispaanias. Kirjandus näi-
tab, et fasisitid turvad ettevalmistusi veelgi
murematemata lahinguteks ja Hispaania jä-
rel alustavad peagi kallaletränge ka teis-
tele riikidele. Alustades sõjatõrget vaba-
riikluse Hispaania vastu, fasisitid näi-
tavad oma tõelist olekut, sest

„kannas varjata saabki mis sõjaret
mull

kui reoste võib rahvaid sõlbmatuse
kannas,

palmimetsiga kattuavad vennaskaud
kinni kasvavad viimars ja sõjaretud.“²

Sõjasündmused algavad Hispaanias, kuid
sõjasündmused aburusemääras Hispaania vul-
si rahuldandud. Järgmise objektina valivad
nad Hiina. Ja kuigi imperialistid on lah-
ti päästnud sõja, räägivad nad ikkagi
rahust, kuna püüdnud müüda, kes

„kannas kõik müüd,

kui rääkivad müüstavat rahvaste
aardid.“²

Fasisitlike jõudude vastu, kes püü-
d-

¹ Leoming 1938. nr. 8, lk. 9/5

² E. Kliv, Kiikva ring luo, lk. 191

mid. arvastada vakorriiklikum Hispaaniat, as-
tus välja ka A. Alle lundetus „Nale tüssib.“

Sammal ajal, kui Eesti progressiivsed kirja-
viimud ena loomingu astuvad välja fašist-
like röödade vastu Hispaanias ja Hiinas, näita-
vid, millised piinad ja kannatused saavad
rahvale esaus rõja ajal, heiduvad kodanlike
„enemajamind“ ena loomingu kujutamant
rahva der fašistlike riikide agressiivset tege-
vust ning avtaid ena teostes pearohtu vor-
nide ja riimide. Neid kirjamine pitsutab H.
Antson epigrannuis. Sammupapp:

„Mis lähub talle konda
Madrid või Hiina toru,
talle tähtis vaid
riim ja luule vorm.“^{1 2}

1939. a. septembris läis kordas lasso
fašistidel lahti pärista Teine maailmasõda.
Reagerides kohe mõndumstele, kirjutas Alle
lundetused „Must lennuk“ ja „Julmad tä-
hised“², mis näitas viitsust, häda, piinu,
nida tõi kassa sõda. Lundetuses „Must
lennuk“ võrdleb kirjamine der rahvajal ja
parast rõja puhkennist. „Hi ena. julma
pommisadu“ der vihas ja vajab igal pool,

¹ Narannu 1998, nr. 3, lk. 375

² Lundetused „Must lennuk“ ja „Julmad tähi-
sed“ ilmuvad samavõrdset viikis alles nõukogu-
de päevil.

rahvas mis saartusi, elitas mit elu, oli
 „riim, tiid ja murbut seal, mis niid
 on narmapadu. Iga mis mis

„ponnirake, gaarivõnger
 lastas ponnileenua must
 üle liina õnnetuma.

Taeva alust täitis kuma:

gaaris leiti, tules korbes

kiiri, puu ja inimloka.

Naised, lastevõder maimud,

killed heart, ei murjast riim

hukkas hullund isaiha.”¹

Luuletuses „Must lennua” mäitab A. H. H.
 teravalt hukka fašistide poolt lahiti-
 pästitud nõiuroja, väidates, et see toob
 kaasa ainult mõttetuid ja julmi piime
 ning kaotusi.

Luuletuses „Julmad tähised” iitub
 H. H., et keegi ei saa niid enam uskuda
 kannist niisti sundloost ja vabadusest,
 kui

„raamat taas on tuleviidal,

saka nina kannab raudu.

Rahimargid usepiidal...”²

Oma loominguga Eesti progressiivsed

¹ A. H. H., Valitud töid, lk. 186

² Lutsannas, lk. 183

kirjani end piinidid rahvale ulgitada, mi-
 da kirjutab endart fasisim, millised raskusi
 ja ennetusi teeb rahvale kaasa sõda, mida
 imperialistide poolt ette valmistatakse. Niis-
 tes hukka rõõksleduni, natsid kirjani end
 rahvalt üles viitlema rõõksu ja fasisim vas-
 tu, andes mõista, et kõik väärtuslik, mis
 maailmas on, on loodud tööinimene käte
 poolt ja neid väärtusi tuleb hoida.

Rahva osa näitamise koolanliku ühiskonna vastases võitluses Eesti kirjanduses

Hoolimata julmast terrorist, mi-
da fasisitliku diktatuuri perioodil na-
undati lanikaonna suhtes, ei õnnestu-
nud kodanlusele Eesti täisrahvast ja ha-
ritlaskeude oma säiduville viia. Vastu-
pidi - võitlus fasismi vastu järjest te-
ravnus, tervnne nõudmine demokraatlike
vabaduste ja õiguste järele. Üha selgem-
ni ilmus tiitavate hulkaude riha valit-
suse reaktiivmilise poliitika suhtes, väigi-
le valitsuse mahavõtmisele antidele rea-
gumis tishidass streigitõusumise tõusu-
ga, mis eriti tervnne fasisitliku diktatuuri
lõpuperioodil. Samal ajal avaldasid
revolutsionerivad mõju Eesti täisrahvale

Näinagude diidev sotsialistliku siluheitustis saavutused.

Ka usti progressiivsed kirjandus asusid nel aastail, eriti aga 30-ndate aastate lõpuperioodil oma loomingu uude etappi. Fasistliku režiimi, mis püüdis lammutada kõne usundlikku, mille imperialistlike riikide vallandamine, rahva loetuselt raske olukord — kõne se sundis kirjanduse pingalt otsima väljapääsu olukorrast. Kirjandus, kes olid varem ainult kritiseerivad ja paljastavad mõeldid, hakkasid inimeskonda, mõist- mid hõlmas tema olemuse, jändsid aru saamise, et parem elu, parem inimes- kend ei saaks iseenesest, vaid töölistas peab selle näite vaitlema.

Tööliste klassitaduse kasv, mõdan- lina inimeskonna paratamatut hõlmasid on näidanud oma loomingu kirjandi- and A. H. Tammsaare, E. Tammelaan, J. Lütiste, J. Barkaru jt. Sidor problemi aga oma loostes hakkavad nad vait- lema põhiliselt fasistliku diktatuuri lõp- perioodil. Ainult J. Barkaru annustas

me ühisvannar saakumist juba 1934. aastal lühikeses „Tulipunnit“ lühitöös ütles, et selline olukord, mis valitseb praegu, ei kesta igavesti:

„Kuiigi need turad ajalugu
ja käitused pilluvad raskaid
etv hiigelratta vahel,
kinnagi väljub päev uus –
sadamast reidurvalmis purjek
reidurmuunar ajastu reidile.“¹

Sõjad ja väen rahvaste vahel pole alati olnud – selle mõtte on toonud esile Barbarus oma lühikeses „Tulipunnit“. Kirjamine on ründunud, et kinnagi saabub see, mis inimuse mõõdukus pole enam tema rahva, riikide, vaid

„ideede noturing
tuostatakse ihtlasele usinjal
mõttekulla püsival alusel,
üle usgu maailma.“²

Barbarus annab mõista, et jõuab, mis on suuteline purustama vedanduse ja üles ehitama me ühisvannar, on täoliselt. See uus maailm aga on loodud inimeste poolt, mitte aga jumala poolt. (Siin

¹ J. Barbarus, „Kõrgend teosed I“, lk. 224

² Iudamas, lk. 231.

kirjanik ignoreerib needust, kes piirdis
jumala demašiv jutlustamisega sedita-
da kaiglust ja kaivõrdust riigis.) Nües
maailmas jumala ja poja asemel valit-
ub kor uus usumainus: „Sabadus, vendlus,
võrdus.“ Luuletuses „Tulipunkt“ kirjanik
J. Barkovs viitab vajadusele ihendada
uügi usundlike inimeste kaotused ja
sälgendab vundumust, et varem üü
hiljem vüidab sotsiaalne iglus uügi
maailmas, se on paratamatu.

Luuletuses „Luuletaja mikrofooni“ üt-
leb Barkovs, et praeguses ihsikonnas üil-
luses praesivad need, kes ei täista, töölised
en aga nälgas. Põhjuseks on se, et elu on
valesti koraldatud. Et elu korraldada parau-
dada, tuleb elu ümber kujundada ja
tulevikus riigis, uus mõistus valitsema hak-
kab, en tarvis teile soovendada käie ko-
dumised. Nüest elust, mis tulevikus
maailmas valitsema hakkab, jutustab
J. Barkovs kor luuletustes „Aja lühis“,
„Nõu tulevale“, „Luule klassivõitlus“ jt.
Püenis „Edvard Nilde mälestusens“ tub
kirjanik nooruvõtte Eesti rahva ajaloost.

Tä jätustab, et minemine langes meie rah-
 vale osaks maske enjapölv. Tavalisem nähtu-
 rus eli mis pees, piinamine. Aeglaselt kasvab
 rahva iseteadus ja erimehe, kes astus välja
 temer huvide nimel, aitab tal tista usku
 emar jäesse ning väimeetene, eli Carl Robert
 Jaksosen. Temer jäul on inimmakalt rahva
 huvideid kaitsnud Ed. Nilde, kes emar ter-
 mingus tui päevavalgele elu kitsasrühad
 kapitalistlikus ihiisemas. Kirjanik Ed.
 Nilde undis endale ülesandeks aidata
 rahval vabaneda orjusest. Käikes oma
 romaanis „Mahtna rida“ mätsajatest ta-
 lupagadest, püüdis kirjanik Mahtna
 sündumuste nander selgitada, et rahva
 eluand rüib pararenda aimult mis, kui
 nad ise monelitselt astuvad välja oma
 vabaduste kaitsens ja rüidavad vaitlu-
 us. Nagu Eestis, nii on teitava rahva
 eluand maske ka Amerikas, Sausamaal,
 Jaanis, kuid näin juba elavad puatselt
 saakuvor vabaduse leotuses. Esimines on
 neil käigil Vene sündumused, kes on teer-
 tumud rahva unistused vabast ja õue-
 likust elust.

Elu on näidanud, et tööliste elukord
pole paranenud nor fasistliku režiimi tin-
gimustes, kuna:

"Kodanlus väin hüved ahmud,
sul kerkivad maja - roovus kindel...
Ent tunna jalad rasker lahmiud,
taas seisab ahelaise kultuurid."¹

Kodanlus on tüüralvalt rõõmud väin
vabadused, kuid rahva teadlikkus on
tõusnud ja ta hakkab juba arv saar-
ma vajadusest väidelda oma õiguste
est. Kirjanik on sundunud, et kinnagi
tõuseb režiiri rahvas vaitlusele vabaduse
est, mille leppemärgis on me iilis-
konna vihtestamine:

"Kord paisub vabaduse juhangu
ju tõuseb hävitavaks tormiks,
unt jändar tunneb puri tumbis:
- mil iilis: rana arauhang..."²

Lunletus "Mõnisteina liirel" esmu-
tab kirjanik me, parema aja saabu-
mist ja iitleb, et ruda viiremini ta saa-
kub, mida varem inimesed kor est vait-
luse astuvad. Lunletus "Lihtne lohetus"
väljendab J. Barbarus lehtust, et tulevise-

¹J. Barbarus, "Kogutud teosed I", lk. 342

²Saalsammas, lk. 346

kus nõlab kor Eesti „tõmuke vaba laul.“
 Nõelgi revolutsioonilisemalt väljendab kir-
 janna end kumletuses „Pürgimus.“ Tä üt-
 leb, et jõuas, kus juab rütluses sama ühis-
 konna vastu jühtimise endas peale võtma,
 on täolis klass:

„Me ei andame seda klassi,
 kus rütluses on saanud surruks,
 kus alt on üles kõigand morni,
 mil nute rüende saand juureks.“²

Kui J. Barbarns oma loominguks püü-
 dis innustada mahvast rütlusele une ja
 parema elu ust, mäidates, et see on ainus
 võimalus vabakondsuse kodanliku isik kou-
 nar muu alt, mis E. Tammeleane, A. Jakob-
 sonija A. H. Tammeleane töides on ära
 teadud kor need tegurid, mis aitavad töö-
 liselanel jända oma osa mõistmisele aja-
 loos.

Kirjanna E. Tammeleane draama
 „Kandne vedu“ ilmus 1938. aastal. Näi-
 dendis on unjutatud kor laeval ajal,
 mil Eesti valitses fasistliku režimi ja
 imperialistliku rügid elid lahti päist-
 und rüjad Hispaanias ja Hiinas. Näiden-

² J. Barbarns, „Kõutud teosed“, lk. 344

di. "Kandne vedur" puatiglane Puter te-
 nib kaubalaeral madrusena. Üles kanna-
 und kannakülas, sarakult orvius jäi-
 urid, teitab Puter innuvallt, et tevida
 raha oppiniseks, türi meheutse arvanda-
 niseks. Ja talle tuleb "poodne" jühus
 tunida rohkem raha, kuna laevomanik
 saab tellimuse täimetada meli Hispaanias-
 se. Kapten, püüdes Putrit endaga võusse
 saada, nägib, et mel nagunii keeliraha
 vaja ja praegu "se tunimine venib mel
 nagu verilasti purjeas." Kapten lubab iga-
 le mehele, kes on võis ulvalasti vedama,
 valla kuu juurde mausta. Ulvalast, mis
 laeva meeskonnale süga vähe tulu toob,
 teotab laevomanikule aga liigilrasu-
 meid. Ruder Otto võnade järgi votab kap-
 tenit us väige punktum äri: sada protsent-
 palgalisa.

Nii edavalt, nagu kapten võtab, pole
 laevamusand võis ulvalasti vedama.
 Üksikentest madruste poolt lausitud frag-
 mentid ilmneb, et laeva meeskonna hulgas
 juba pikemat aega valitseb rahulolematu
 juhtkonna vastu halbade töitingimuste

ja viitsa palga pärast. Madrusid on muu-
 tunnud ettevaatlikuks ning soovivad kõige
 enne teada saada, mis revalatsioon
 läheb ja annavad mõista, et nad on ai-
 unult mis nõus seda redanna, kui reval
 viiakse rahvavõimude Hispaania vägede kä-
 ritud. Jees, kes kõige paremini oskab
 hinnata olukorda, selgitab madrustele, et
 „minu püüdnud ühe meelaga hingeid ta-
 pamajale,“ ja revalast, mida meid take-
 tase redanna sundida, läheb täielise
 tapmiseks. Kapter, täites fantside telli-
 must, kartis meenunast ilma jääda
 andiski lubaduse täimetada revalad hi-
 paania rahvavõimudele. Tul sadamane
 aga manib ta Putrit, kes on reolis, kurs-
 si muutma. Puter pole nõus pettusiga.
 Saera meenund hakkab märsama. Jees
 rütsub madrusid üles kaitsema revala-
 ga emma üguri. Nahile astub aga Puter,
 kes arvab, et pole vaja tappa, mis saab
 na ilma selle tagi näin nõnda saada.
 Ja Putri üleskutsude „Mie ei tapa!“ me-
 gurides jäävadki ülestõusnud võhke-
 ma. Tulemuseks ei ole, et tapmist riski

siiski ei sääditud ja langenud siid ülestõu-
 nute kurist. Puter, kes leotis lahkheli laeva
 meeskonnas ja juhtkonnas rahel rahvuli-
 sul tul. lahendada, onis. Ülestõus surjis.
 Puter ja tema võitluskaaslased vangis-
 tati. Kuid ülestõus andis õppetunni: ta väi-
 tas, et väimuleler kodanlus ei pea minni
 mitte mingisugustest reeglitest ega lubadus-
 test, kui märgus on nende omad hurred,
 ja kodanlus tub teistele järjekandmine
 ainult siis, kui võimused mid on alles
 sundinud rüha tul. Niihana, kui tiolisid
 sidar ei võista, on ohroid nende eeste hul-
 gast.

Epiloozis, kums aastat hiljem üles-
 tõusisündumustest laeval, me näeme, et
 Putrist on saanud juba teadliku võit-
 leja, kes julgema ja riskindlana on as-
 tunnud võitlejate kodadesse rahva tulori-
 uu ust. Puter on jäändinud selgusele,
 et „moodselt tõxud“ tuleb purustama
 ja ise peab hakkama chitama uut elu.

E. Tammlaan omal näidendis „Raud-
 ne kodu“ on näidanud, et tioliselasul
 on ainult üks tee ja see on võitluse tee.

Kuigi võtab aega, enne kui tavalisest tööli-
rest saab riivikindel vitleja rahva raba-
duse ja sügusti ast, jänavad ükskord omi-
ti nad väin sügde arusaamiste una ilu-
annetust ja mis ei leidu maailmas enam
ühtki jänder, kes muidaus vastu seista sel-
le armule.

Tööliiklari ülesandeks on väärdelda
demokraatliku kodanliku korra vastu - seda
probleemi selgitab A. Jakobson oma loo-
mings. Jutustuses „Su, kes näib tõusu-
teed“ kirjandis mõitab teravalt hukka-
nud töölisel, kes oma usmürgis on rad-
and isikliku rikastumise, on lahki iel-
and tööliste üritusest, mis peab vastu teo-
ma ring piiravad endale kannuseid
tunida kodanliku us oma klassi hu-
vide raitmise tul. Jutustuse peategela-
ne Josep Raam on viimase aastat
melheitlikult kogunud raha, et seata-
da endale mugavat elu ning tõusta üri-
gemale teiste tööliste hulga. Josep on
nõus väigust loobuma, mis võib pidurda-
da tema „tõusuteed“. Nii ei tee ta kas-
sa ka streiki koos oma töökaaslastega,

kartes rikanda oma reputatsiooni vabriku
 juhtkonna silmis. Tundes hirmu oma hau-
 summa pärast, mis streigi ajal võib riske-
 neda, lepitab Jõepep vabriku direkt-
 origa, lubades organisurida töölii-streigi-
 murdjaid, et vabrikus saaks töö korral ajal
 toimuda, kui enamused töölistest streigivad.
 Tasuks tööorganisumise eest lubavad il-
 musid Jõepepile tulevikus tulemaid kohti.
 Kuid need, kes on näinud koos Jõepepiga tööle
 minevat on väga vähe. Lõpptulemusena on
 naotajatenus streigis Jõepep ja vabriku juht-
 kond, võidavad aga töölist. Puter eli
 seni, end neist verivastust hõldevastust
 tugevamaus pidanud, kas või selle tõttu,
 et ta eli mõistnud neist kord juba kuu-
 gemale ette jända, - äkitselt eli aga ime-
 lise asju mõndinud... Näzi ja väim val-
 dus nohe hoopis mujale.¹ Streikijate mõnd-
 misel Jõepep vallandatakse töölt. Alles
 müüd saab ta aru, et tema, "tänu" tu
 eli vale tu, tema õige koht kus on aga
 tööliste keskel, võitlusis koos nendega rah-
 va õiguste eest.

Jõepepi kirji kandur on A. Janobson

¹ A. Janobson, Jutustused II, Tallinn 1954, lk. 324

oma juttustuses. See kas kaib tänuvõetud näi-
damise, et need, kes eralduvad oma selt-
simustest ja rüüavad oma klassi huvid,
just need ostavad us vastused ja liia-
sammine. Näidavad aga need, kes mono-
liitselt astuvad välja oma ürituse nimel
ja millel jätkub püsivust ning sihi kind-
lust väideldas kuni saavutavad usmängi.

Tõttava rahva klassiteadlikkuse kas-
su, nende teadlikku astumist väliskun-
dadantliku ühiskonna vastu on näitlenud
H. Jakobson oma juttustuses „Roos-
lased ehk kohtumine sillal“ ja „Eskor
Tütu astub üle läve.“ Nende juttustuste
tegevus toimub fasisitliku diktatuurivõi-
mu viimastel tundel.

Juttustuses „Rooslased“ ehk kohtu-
mine sillal“ on kirjandus võimude saat-
luse allor Eesti vaimuloleva kodanluse
ja intelligenti tagurliku osa, kes nimeta-
rid endid „rooslased“ ja näitab nende
paranilist hirmu tõttava rahva us as-
tail 1939-1940. Autor annab märksa,
et kodanluse hirmu on põhjustanud
teadmine kaotusest usuisvas väliskun-

tiolistega.

Jutustuses „Oskar Tuters astub üle läve“ puatigidane Oskar Tuters, kes suurte raskustega on saanud hariduse, on end suurte pingutustega üles teetanud, jändanud välja vanemaamatupidaja kohani, iitleb lahti enna endisest seltskonnast, kukub unu-rid töölistelani raenlased nagu professor Kondor, kohtumise Lomut, advokaat Suurkase ja liitub tiitava rahvaga. Eraldamise põhjotas arjolu, et ta jündis selgele arusaamisele kodanliku iihiskonna ole-musest ja leidis, et aimes väljapöis sellest on vaitlus selle rahvavaemliku korra vastu. Kirjamine on näidanud, et selles vaitlu-mis peab intelligent liitma enna huvide rahva huvidega, peab aitama töölistel arv saada vaitluse vajadusest kodan-liku iihiskonna vastu. Vaitlus — see on ai-muse väljapöis hädardest ja viletsustest, milleni kodanluse vaimutsemise on rah-va viimud.

Sama mõte on leidnud rõhutamist ka A. Jakobseni romaanis „Tõrised ustlased“.

E. Tammsaare näidandis „Raudne
 uuder, H. Jakobson jutustustes „See uus käib
 tõusuteed“ ja „Osuar Tütu astub üle läre
 su näidandis, et valitsva kodanluse väi-
 mutsemine riigis ei kosta igavesti. Hegade
 mõeldes tööline saab aru, milles peitub
 tema viltsuse ja ärgustuse põhjus, ning
 taadikuna onra ülesannetust ja riikiind-
 lana alustab ta võitlust selle ebasõjala
 riigikorra vastu.

H. H. Tammsaare oma romaanis
 „Põrgupõhja uus Vanapagan“ on võitlust
 saatluse alla eluvoorra maal, iseloomus-
 tab talupoja ja kirkakust kiitakurnaja
 vahetorda, näitab täieminuse traagilist
 saatust kodanluse ühiskonnas.

Romaan „Põrgupõhja uus Vanapagan“
 ilmus 1939. aastal, ajal mil valitsev klass
 ühigi tema käsutuses olevate vahenditega
 juindis tiotavasse hukkadesse ühendada
 uskur, nagu ühigitas üsti rahvas endast
 ühtset tõvikut, väikust, tõrkat ja sõbralik-
 ku purt, kus aimult looder oma elu üle
 ühiseda võib. Tammsaare oma romaani
 nis paljastab ja häbi märgistab kodanluse

ralet ja näitab, mida tegelikult kujutas
täiainimene ku sellis rihtses, jumala enda
tahte järgi loodud sõbralikus püres, nagu
seda propageeris kodanlus.

Töötavad talupoega on noomanis ise-
loomustatud Jürna kuigi vanden: ta on
piirdlin, aus, hea, väsimatu teega, kir-
m ja jumala seaduste järgi loomisega
tahab ta saada ennelikkus. Arvand ka-
ma Põrgupõhjasse, on ta sunnitud ost-
ma töövahendeid ja leani vilakuslammult kut-
sult. Ants pole huvitatud mitte Jürna ra-
hast, vaid tüst, ja nii peab viimane
oma võla tasumiseks hakkama tööle Ant-
su majapidamisest. Näinutult tüstas Jür-
na, et kiremini tasa teha võlg ja haka-
ta sejuul oma ku korraldama, mid
mööndid kumid, aastad, vanade võlga-
de asende tekkisid need ja paistis, na-
gu ei saakski Jürna enam võlgadest lah-
ti.

Jürna hakkab hirmu tundma
oma laste pärast, et ku vendest väivad
sanda Antsu orjad. Esimest korda tekitab
temas protest Antsu vastu, kui see tema

lapri nähes ütles: „kasvatad mulle karjaseid.“ || || || ||
 Kuid mulub sul palju aastaid, enne kui
 Jirka lõpuks arusaamisele jõuab, et Ants
 pole mitte ta sõber ja heategija, nagu ta
 seni on arvanud, vaid keegi olemas sa-
 lane. Ka siis, kui Põrgupõhja läheb haam-
 ri alla, Ants selle endale ostab ja Jirkast
 enda rentniks tub, mille renti ta aastast
 aastasse tästab, ei munda Jirka sul aru-
 saada, et Ants on tema vaerlane. Alles siis,
 kui Ants Jirkast Põrgupõhjust tahab hoo-
 pis minema kihutada, põhjendades oma
 tegu sellega, et rentnik on vanas jää-
 nud, ei järele enam teid teha ega ren-
 ti maksta, alles siis jõuab Jirka arusa-
 misele, et Ants on tema vaerlane. Jor-
 tapab Ants, paneb põlema selle hoo-
 pid ja hukkab kor isel.

Oma teoses „Põrgupõhja uus Vanapa-
 gan“ näitab Tammsaare, et kedantlikud
 naised tingimustes ei või tütar talupidaj-
 lada hästi ja õnnelikult, kuna tema töö-
 raeva envastavad Antsri taolised „seu-
 lased“, keda võib kohata igal pool. Jir-
 ka naaber ütles, et „isegi kui tahaksid

maa maha jättes ja unjalt mingi tšiga
endale ülespidamist teinud, siis sealgi tun-
nuseid sa varsti Antsu näht. Tee, mis tahad,
paranda, mis tahad, lõpuks lähivad kasud
mesti Antsu tasuv; sinule, kes sa ühik tud,
jäab ainult "väljakannikas."¹

Järva tekitab, Ants mõtleb tema töö-
vilja ja tulemuseks on see, et Antsu sad
ja koonad siivad paremat teitv kui Järva
perekond. "Ants oli juba sedavõrd rikas," et
"tada msti palja rüna peale. Mõnused ei
maks mud ta üldse, vti kui ta jidi seda le-
gema, siis oli tal eigris neid varemate kae-
la vuitada, sest nende rahvalikkas ja isa-
maa-armastus olid muider kohitlased. Kui
Ants näkis isamaa-armastusest — ja seda
tegi ta väga tihti —, siis mõtles ta ikka oma
õigustele ja usõigustele."²

Eusõigused ja õigused, mis on seni kaa-
rajatele muuhunnud, tuleb kaotada ja kes
nende kaotamisega saab kor ishe inimene
expluaturimise teise poolt. Tammisaare
uua romaanis on näidatud, et ainult
tänu Järva lootadlikkusele võivad en-
sisturida Antsu taolised unenajad. Iga

¹ A. H. Tammisaare, Põgenijate uus Vavapagan,
Tallinn 1954, lk. 177

² Sealamaa, lk. 180

näpär, kui rahvas on kurnajas ära tundnud
 oma vaenlast, alustab ta võitlust selle vastu.
 Jätku märs Antsu vastu polevad eel väl-
 japias kodanlikust ühiskonnast, kuid just
 sel. tule on kirjandis selgitanud, et valitse-
 vat otsiaalsit üleskohut pole võimalik häi-
 tador ilma vägivalleta. Antsu ning tema
 tütlaste vastu tuleb alustador võitlust, üh-
 äiglus joi üleskohut, mis valitsevad kodanli-
 kus ühiskonnas, ise viivad rahva võitluse
 tule.

Mõites hukka ühiskonna, mis seodur-
 tas karal-Antsu üngara du tiimaha
 julma ekspluatariinne orud, mäistab Tam-
 saare kohut ka kiriku, usu, moraali, koh-
 tu ja kultuuri üle kodanlikus ühiskonnas,
 mis kaitsend ja äigustand ekspluatarijate
 vämmus üs kriis.

Ühe nooravisi „Põrgupõhja uus Va-
 napagan“ on A. H. Tammsaare mõistnud
 hukka kurnamiste ja ühiskonnade raja-
 tud maailma, aidanud rahval paremi-
 si tundma õppida oma vaenlast ja selle
 demust ja näidavand, et ainus väljapias
 kodanlikust ühiskonnast on võitlus rahva

suurajate vastu ning eksploraatorlikum
uue hävitamine.

Ideid uuest ihusuunast, mille eest
pub tiimokras vestlema, leidub ka E. Hiire
ja J. Siitiste lemmingus.

Leuletuses „Uus põlv“ E. Hiir annab mäis-
ta, et uue, parema du eest peavad astuma
võitluse nii viala kui ka linna uureid ja
vabastama mees rühjatist.

Nana uure tuleb liividurida - selle
mõtte on erik teonud J. Siitiste leuletuses
„Püükiit lagedes ja peemis“ „Lõias ja ida“
leuletuses. Püükiit lagedes on Siitiste kä-
itlenud geniaalsit kirjaniiku, kes oma
lemminguga aitas rahval vieldada vana,
igamend uure vastu. Nagu Püükiit, nii ka
tänapäeva kirjaniikud peavad aitama
lahendada rahval vabaduse probleeme,
peavad uue rahvaga vestlema parema
tuleviku eest.

Peemis „Lõias ja ida“ viitab Siitiste
vajadusele võtta uurengi idant, uue valitseb
tiimokras uue ning vieldada sellise ihus-
konnakorra rehtotamise eest ka meil.

Peemis „Tuhas ja tules“ näigib J. Si-

tiste kaevurite kurnarast tiist ja näitab, et
 tööliste võitva olusorra põhjused on ränne
 uspluaturimine. Et rahva olusorda paran-
 dada, selles tuleb kasutada uspluaturimi-
 nle rajatud kodanlike ühriusond. Parem
 tulevik ei saabu iseenesest, vaid rahvas ise
 peab selle ust võitlusena astuma ja võitma.
 Kutsudes rahvast üles demostoleva korra
 vastu, tuleb kirjamine mulde, et keein,
 mis töölistel seni on saarestanud, on el-
 mud raske võitluse tulemus. Kirjamine
 laulab hünni tööliste võitle, mis on vii-
 deland vabaduse ust Pariisis, "Patrioti-
 wa tänarated" ja Madridis ning annab
 mäista, et ainult võit uspluaturistliku
 klari üle võib kindlustada vabaduse ka-
 mine maal.

H. Jacobson, J. Barkar, J. Siitiste,
 I. Tammlaan ja A. H. Tammsaare oma
 loomingu on näidandud, et kodanlike kod
 paratamatult kinnagi varise kokku
 ja tema unustajaks on töölistele.
 Paljastades töölistele vaenlari, aitas
 progressivne kirjandus rahval pa-
 runia tundma õppida oma unustajid.

ja mõista, et ainus väljapääs europa-
 talisest kriisist on selle kriisikonna
 muutamine. Liendades oma lemmikuga
 rahvane optimisim, julgus, võitlusvõime
 väike vana ning reaktiivne vaster, aida-
 mid este prognoosid võimendades kaasa töö-
 lisklasi võimevõimel traditsioon võitlejateks sege
 rahva huide art.

Lõppsõna

Fasistliku režiimi kehtestamine Eestis 1934. aastal oli kodanlike väimaseks katses säilitada oma ülemvõim ning terroriliku valitsussüsteemi abil. Aga just need sündmused, mis kodanlasele võttis tiorahva varimiseks expluatatsiooniseks ja varshoidmiseks, teid seotsaid tingimusi võitluseks selle režiimi kukutamise eest.

Tähtis osa tielisklassi mujame misel teadlikkus fasismi ja kodanliku ühisu rna vastaseks jüves Eestimaa Kommunistliku Partei võival di ka progresiivsetel kirjanikul. Oma parimate fasistliku diktatuuri perioodil kirjutatud teostes jändsoid

nad kodanliku riigi täieliku eitamise. Eks-
 pluataatorluse ihisvõnna halastamatult pal-
 justamine ja hukka mõistmisega aitasid es-
 ti progressiivsed kirjaniidud luigejal jõuda sel-
 le võrra hävitamise vajaduse mõistmiseni.
 Eesti kirjaniike murdunud seadab selles, et nad
 kindlalt vaitsenid demokraatlike jõudude hu-
 re, näitanid rahva kannatust, ei gusetud du-
 korda, nõusid saatust ning mõistsid hukka
 selle peasiidlane - fasisitliku režiimi tema
 kõigi avaldustes. Oma loominguuga jõuid-
 ud este progressiivsed kirjaniidud luua ava-
 liku arvamus fasisimi vastu, näidata, et
 sellest lõunatarast ihkusest, mis urdan-
 lirus ihisvõnna, seahulgas on Eesti valit-
 ne, ainsas väljapaistmas on ekspluataator-
 klassi hävitamine.

Fasisitlikus koondunlaagrites vastand
 enna koroine ja hukkamid kirjaniidud G.
 Lütiste ja A. Antson, E. Tammlaan luuati
 metrikult fasisitide poolt II maailmasõja
 ajal. Himsatuna jtkavad praegu veel oma
 võyanduslikku tegevust H. Gassosen ja G.
 Lemper. Neid este kirjaniike fasisimivasta-
 ne loomings on laialt tuntud ja popu-

laadne on tänapäeval. Selle teenduseks on nende teoste väljandmine meie päevil nii Eesti kui ka Nõukogude liidris ja rahva laulkuuri nende vastu. Samuti on ka fasisi ja naja vastane teema praegu väga aktuaalne, kuna II maailmasõja lahti päästnud riigid on osunud järjekordselt võidurelvastamise tule.

Kasutatud kirjandidus

Eesti NSV ajalugu, II väljaanne, teinutannud
G. Naan, Tallinn 1957

Eestiinil. Artikleid ja mälestusi, Tallinn 1962

Parve, R., August Alle. Kõnnavõtteid elust ja
loomingust, Tallinn 1960

Puup, H., Johannes Nares. Barbarus, Tallinn 1959

Siimõiker, H., A. H. Tammsaare, Tallinn 1962

Alle, A., Nalitud kiid, Tallinn 1954

Barbarus, J., Kõnnetud teosed I, Tallinn 1948

Hiir, E., Kiilva ning leo, Tallinn, 1958

Hiir, E., Palgest paljuse, Tartu, 1938

Hiir, E., Põlvkondsed päevad, Tallinn 1937

- Jakobson, A., Jutustused II, Tallinn 1954
 Jakobson, A., Sadam uduv taga, Tallinn 1946
 Jakobson, A., Nara Kaardirägi, Tallinn 1957
 Lemper, J., Luuletused, Tallinn 1962
 Lemper, J., Mõida merend ja maad, Keirinis-
 jaldused, Tallinn 1958
 Lütike, J., Teosed II, Tallinn 1956
 Lütike, J., Valitud luuletused, Tallinn 1946
 Tammlaan, E., Randne kodu, Tallinn 1954
 Tammsaare, A.H., Kuningal on külm, Tallinn 1936
 Tammsaare, A.H., Põrgupõhja uus Vanapagan,
 Tallinn 1954

Perioodika:

ajakiri „Looming“ 1934
 1938, nr. 8
 1950, nr. 9
 1954, nr. 3
 1955, nr. 5
 1958, nr. 12

ajakiri „Tänapäev“ 1938, nr. 3

ajakiri „Varasim“ 1938, nr. 3, 4, 7, 9, 10
 1939, nr. 7

ajaleht „Edasi“ 1958, nr. 202

Sisukord

Sissejuhatus	lk. 3
I Tünnahva olukorra kujutamine või- muldava kodanluse fasisitliku olemuse paljastamine Eesti kirjanduses	lk. 9
II Fasisitlike vallutusmõdade ja sellega kaasnerate pahede näitamine Eesti kirjanduses	35
III Rahva osa näitamine kodanliku isiki- norma vastases võitluses Eesti kirjandu- ses	lk. 58
Lõppsõna	lk. 80
Kasutatud kirjandus	lk. 83